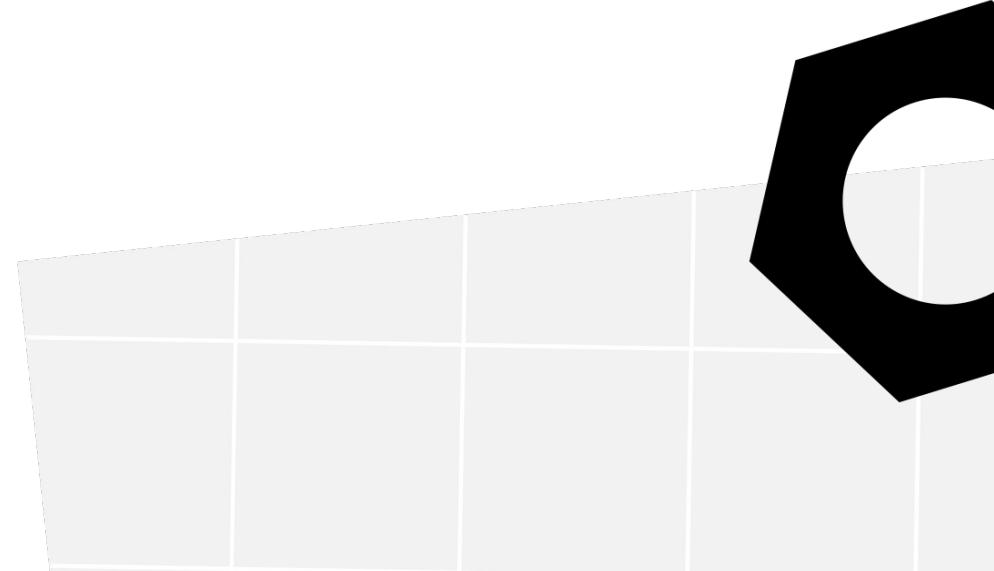

Przetwarzanie zbiorów danych

Kurs Data Science

Zadania praktyczne podczas zajęć

W prezentacji do bloku **Przetwarzanie zbiorów danych** zamieszczone zostały dodatkowe zadania praktyczne.

Rozwiązania do nich możesz pobrać z sekcji
"Dodatkowe materiały do bloku" [tutaj](#).

Zadania praktyczne podczas zajęć

Uwaga: W razie problemów z instalacją pandas-profiling na Google Colaboratory, polecamy zainstalować starszą wersję stosując poniższe komendy:

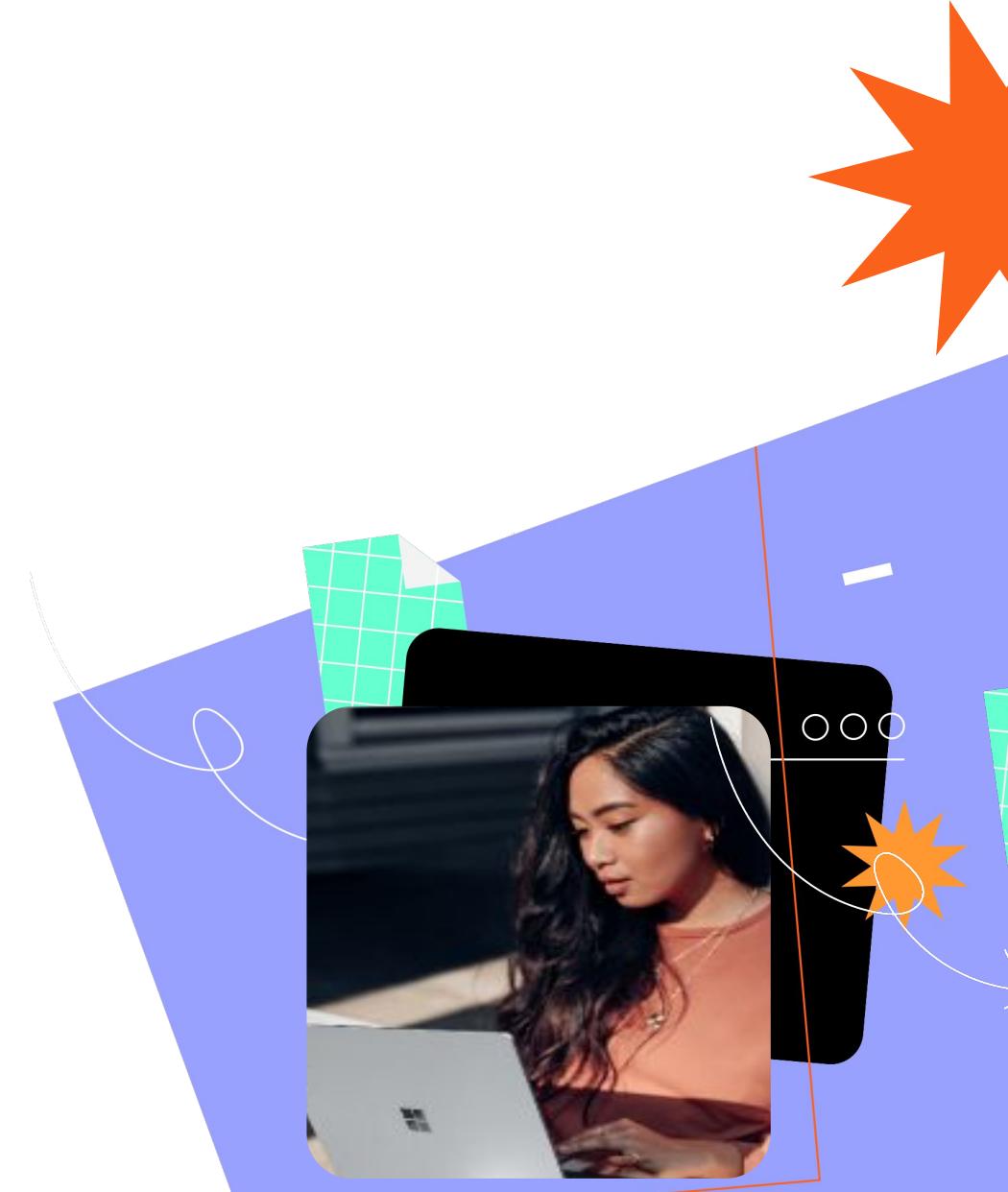
```
import sys
!pip install -U pip
!{sys.executable} -m pip install -U pandas-profiling[notebook]
!pip install pandas-profiling==2.7.1
!jupyter nbextension enable --py widgetsnbextension
#po tym uruchomić środowisko ponownie ctrl+M
```

Plan zajęć:

- 1) 5 godzin pracy z trenerem + 2 godziny pracy samodzielnej:
 - ramki danych - biblioteka pandas
 - praca z danymi, podstawowe operacje
 - feature engineering
- 1) 5 godzin pracy z trenerem + 2 godziny pracy samodzielnej:
 - język SQL i bazy danych
 - bazy danych programowanie
- 1) 5 godzin pracy z trenerem + 2 godziny pracy samodzielnej:
 - sqlalchemy
 - praca z plikami - serializacja
 - pandas profiling
 - pobieranie danych z API

uwaga: do zadań wykonywanych podczas zajęć będziemy wykorzystywać notebook jupyterowy z zadaniami z Pandasa – możesz go pobrać z sekcji “Dodatkowe materiały do bloku” [tutaj](#)

Biblioteka Pandas

Pandas – co to w ogóle jest?

Pandas to kolejna biblioteka niezbędna do analizy danych w Pythonie. Dostarcza wydajne struktury danych, dzięki którym praca z danymi tabelarycznymi staje się prosta i intuicyjna. Celem twórców jest utrzymanie statusu biblioteki niezbędnej do codziennych analiz oraz zdobycie fotela lidera w kategorii najpotężniejszego narzędzia open-source do analizy danych w jakimkolwiek języku programowania. Obecnie, projekt wciąż prężnie się rozwija i jego znajomość jest niezbędna dla każdego data scientista.

Pandas – kiedy stosować?

Pandas będzie dobrym wyborem do następujących zastosowań:

- Dane tabelaryczne (kolumny jak w SQLu lub Excelu)
- Dane reprezentujące szeregi czasowe
- Macierze
- Wyniki pomiarów i statystyk

Pandas - mocne strony

Mocnymi stronami Pandas są między innymi:

- Prosta obsługa brakujących wartości (NaN),
- Możliwość modyfikowania rozmiaru DataFrame'a – możemy dodawać i usuwać kolumny i wiersze,
- Automatyczne wyrównywanie danych w obliczeniach (jak w NumPy),
- Metoda groupby działająca analogicznie jak w SQLu,
- Łatwo stworzyć DataFrame na podstawie innego obiektu,
- Cięcie, indeksowanie i tworzenie podzbiorów,
- Łączenie (join i merge) zbiorów.

Pandas – struktury danych

Series to jednowymiarowa struktura danych (jednowymiarowa macierz numpy), która oprócz danych przechowuje też unikalny indeks.

Tworzenie - *pd.Series(zawartosc)*

```
pd.Series(np.random.random(10))
```

```
0    0.661750
1    0.072319
2    0.758071
3    0.035651
4    0.992312
5    0.488344
6    0.083446
7    0.319852
8    0.419058
9    0.310146
dtype: float64
```

Pandas – struktury danych

Drugą strukturą w pandas jest **DataFrame (ramki danych)** – czyli dwu lub więcej wymiarowa struktura danych, najczęściej w formie tabeli z wierszami i kolumnami. Kolumny mają nazwy, a wiersze mają indeksy.

Tworzenie – pd.DataFrame(zawartosc)

Date	Open	High	Low	Close	Volume	Adj Close
2014-09-16	99.80	101.26	98.89	100.86	66818200	100.86
2014-09-15	102.81	103.05	101.44	101.63	61216500	101.63
2014-09-12	101.21	102.19	101.08	101.66	62626100	101.66
...

Pandas – wczytywanie danych

Pierwszy krok jest zwykle ten sam. Dane są przechowywane w plikach csv, tsv, bazach danych, plikach excel itd. Wczytać je można np. z użyciem funkcji `pd.read_csv`

https://pandas.pydata.org/pandas-docs/stable/reference/api/pandas.read_csv.html

Najważniejsze argumenty (warto przejrzeć wszystkie, to chyba najważniejsza funkcja pandasa, odpowiednie wczytanie pliku ułatwia pracę na nim):

- ścieżka do pliku
- separator kolumn (domyślnie przecinek)
- nagłówek
- kolumna indeksu
- nazwy kolumn

```
# plik tsv - rozzielony tabulatorami
chipotle = pd.read_csv('ML-datasets/chipotle.tsv', sep='\t')
```

Pandas – wyświetlanie danych

Po załadowaniu danych kolejnym krokiem jest ich wyświetlenie, można to robić na wiele sposobów:

- `df.head(n)` – wyświetla pierwsze n rekordów danych
- `df.tail(n)` – wyświetla końcowe n rekordów danych
- `df.sample(n)` – wyświetla losowe rekordy danych w liczbie n
- `df["kolumna"]` lub `df.kolumna` – wyświetlenie danej kolumny (jako Series)
- `df[["kolumna"]]` – wyświetlenie danej kolumny (jako DataFrame)
- `df[["kolumna1", "kolumna2"]]` – wyświetlenie kilku kolumn
- `df.index` – wyświetlanie nazw indeksów (wierszy)
- `df.columns` – wyświetlanie nazw kolumn
- `df.info()` - ogólne informacje o zbiorze

Pandas - wyświetlanie danych - loc i iloc

Dla dataframe'a występują dwie funkcje do pobierania określonych danych:

- loc szuka po nazwach kolumn i indeksów
[[wiersze],[kolumny]]
- iloc po ich numerach porządkowych
[[numer wiersza],[numer kolumny]]

Pandas - wyświetlanie danych - warunki

Można również w nawiasach podawać warunek logiczny.

```
print(read.how == 'SEO') # Series z wartościami True/False według wierszy  
display(read[read.how == 'SEO']) # Wyświetla wszystkie wiersze dla których było True
```

```
time  
2018-01-01 00:01:01    True  
2018-01-01 00:03:20    True  
2018-01-01 00:04:01   False  
2018-01-01 00:04:02   False  
2018-01-01 00:05:03   False  
...  
2018-01-01 23:57:14   False  
2018-01-01 23:58:33    True  
2018-01-01 23:59:36   False  
2018-01-01 23:59:36   False  
2018-01-01 23:59:38   False  
Name: how, Length: 1795, dtype: bool
```

	status	country	identifier	how	continent
time					
2018-01-01 00:01:01	read	country_7	2458151261	SEO	North America
2018-01-01 00:03:20	read	country_7	2458151262	SEO	South America
2018-01-01 00:08:57	read	country_7	2458151272	SEO	Australia
2018-01-01 00:11:22	read	country_7	2458151276	SEO	North America
2018-01-01 00:13:05	read	country_8	2458151277	SEO	North America

Pandas - nadpisywanie danych

Za pomocą komendy przypisania (=) można też nadpisywać lub dołączać dane:

- `df[“kolumna”] = seria_danych`
- `df[[“kolumna”]] = dataframe`
- `df[[“kolumna1”, “kolumna2”]] = dataframe`
- `df.loc[kolumna:wiersz] – dana`
- `df.iloc[numer_kolumny:nummer_wiersza] =dana`

Pandas – operacje na danych

Wszystkie poniższe operacje dla dataframe'u zwrócią wartości dla każdej z kolumn, możemy wybierać kolumny dla których chcemy je wykonać:

- df.count() - zliczanie liczby elementów (nie NaNów)
- df.kolumna.value_counts() - zliczanie liczby unikalnych elementów
- df.sum() - suma wszystkich elementów
- df.min() - element minimalny
- df.max() -element maksymalny
- df.mean() - średnia zbioru
- df.median() - mediana zbioru

Zadanie 1

Stwórz dataframe z dziesięcioma imionami uczniów i uczennic oraz liczbą punktów, jakie uzyskali z egzaminu. Następnie sprawdź, jaka była średnia i mediana wyników.

Zadanie 2

Bazując na ramce danych utworzonej w poprzednim zadaniu, wyświetl czwarty wiersz. Następnie zapisz do osobnej ramki tych uczniów, którzy uzyskali wynik powyżej średniej.

Pandas - operacje na danych

Wszystkie poniższe operacje dla dataframe'u zwrócią wartości dla każdej z kolumn, możemy wybierać kolumny dla których chcemy je wykonać:

- df.apply(funkcja) - aplikacja funkcji dla każdej komórki zbioru

```
print(df.apply(lambda x: x.max() - x.min()))
```

```
A    0.863928
B    0.697781
C    1.431593
D    0.000000
F    4.000000
dtype: float64
```

Zadanie 3

Dodaj do ramki trzecią kolumnę, w której znajdzie się procentowy wynik uczniów i uczennic z tego egzaminu (to znaczy, że każda wartość liczbową musi zostać podzielona przez maksimum punktów, jakie można było na tym egzaminie uzyskać).

Następnie, chcemy zanomizować kolumnę z imionami: chcemy, by została tylko pierwsza i ostatnia litera imienia. Np. dla imienia "Marcelina" chcemy zachować "M...a"

Pandas – operacje na danych – grupowanie

Od czasu do czasu trzeba wykonać segmentację bazy danych. Oprócz wyznaczania statystyk dla wszystkich wartości, czasem można te wartości pogrupować. W pandasie służy do tego metoda *groupby*.

- df.groupby("kolumna").operacja().kolumna

```
display(cars.groupby('cylinders').mean().horsepower)
```

```
cylinders
3      99.250000
4     78.281407
5     82.333333
6    101.506024
8    158.300971
Name: horsepower, dtype: float64
```

Pandas – usuwanie danych

Do usuwania danych służy nam komenda `df.drop()` – jako parametr dajemy spis indexów lub kolumn do usunięcia oraz axis – czy ma być usunięty index czy kolumna.

Mogimy również usuwać dane niepełne (`NaN`) komendą `df.dropna()` – parametr axis usuwa kolumny lub wiersze.

```
wine = wine.drop(wine.columns[[0,3,6,8,11,12,13]], axis = 1)  
wine.head()
```

	Malic acid	Ash	Magnesium	Total phenols	Nonflavanoid phenols	Color intensity	Hue
0	1.71	2.43	127	2.80	0.28	5.64	1.04
1	1.78	2.14	100	2.65	0.26	4.38	1.05
2	2.36	2.67	101	2.80	0.30	5.68	1.03
3	1.95	2.50	113	3.85	0.24	7.80	0.86
4	2.59	2.87	118	2.80	0.39	4.32	1.04

Pandas - łączenie danych

W rzeczywistości często zamiast korzystać z jednej dużej bazy, lecz łączymy wiele mniejszych (łatwiej jest nimi zarządzać, unikać redundancji, dodatkowo oszczędzamy miejsce na dysku i osiągamy większą szybkość). Dane w bibliotece możemy łączyć na dwa sposoby:

- metoda `df.append(object)` dodaje nowe wiersze na końcu istniejącego dataframe'a
- metoda `df.merge()`, która w swoich założeniach jest bardzo podobna do SQL-owego JOINa – można wybrać metodę łączenia – `inner` (część wspólna), `outer` (suma), `left`, `right`. Parametr `on` – nazwa kolumny, która ma być łącznikiem.

Dodatkowo, możemy sami podać nową nazwę kolumny i w ten sposób dodać dane do istniejących danych: `df["nowa kolumna"] = dane`

Pandas – sortowanie danych

- metoda `df.sort_values(by="nazwa kolumny")`
- parametr `ascending` – czy rosnąco czy malejąco
- często po sortowaniu chcemy zresetować indeksy – służy do tego metoda `df.reset_index(drop=True)` – parametr ten usuwa stary index

Zadanie 4

Posortuj ramkę danych względem liczby punktów otrzymanych z egzaminu, od najwyższego do najniższego. W przypadku takiej samej liczby punktów, osoby mają zostać wyświetcone w kolejności alfabetycznej.

Zadanie 5

Połącz ze sobą dwie poniższe ramki.

```
student_data1 = pd.DataFrame({  
    'student_id': ['S1', 'S2', 'S3', 'S4', 'S5'],  
    'name': ['Danniella Fenton', 'Ryder Storey', 'Bryce Jensen', 'Ed Bernal', 'Kwame Morin']  
})
```

```
student_data2 = pd.DataFrame({  
    'student_id': ['S6', 'S7', 'S8', 'S9', 'S10'],  
    'name': ['Scarlette Fisher', 'Carla Williamson', 'Dante Morse', 'Kaiser William', 'Madeeha Preston']  
})
```

Zadanie 6

Do ramki utworzonej w poprzednim zadaniu dodaj informacje o rezultatach studentów z ramki poniżej.

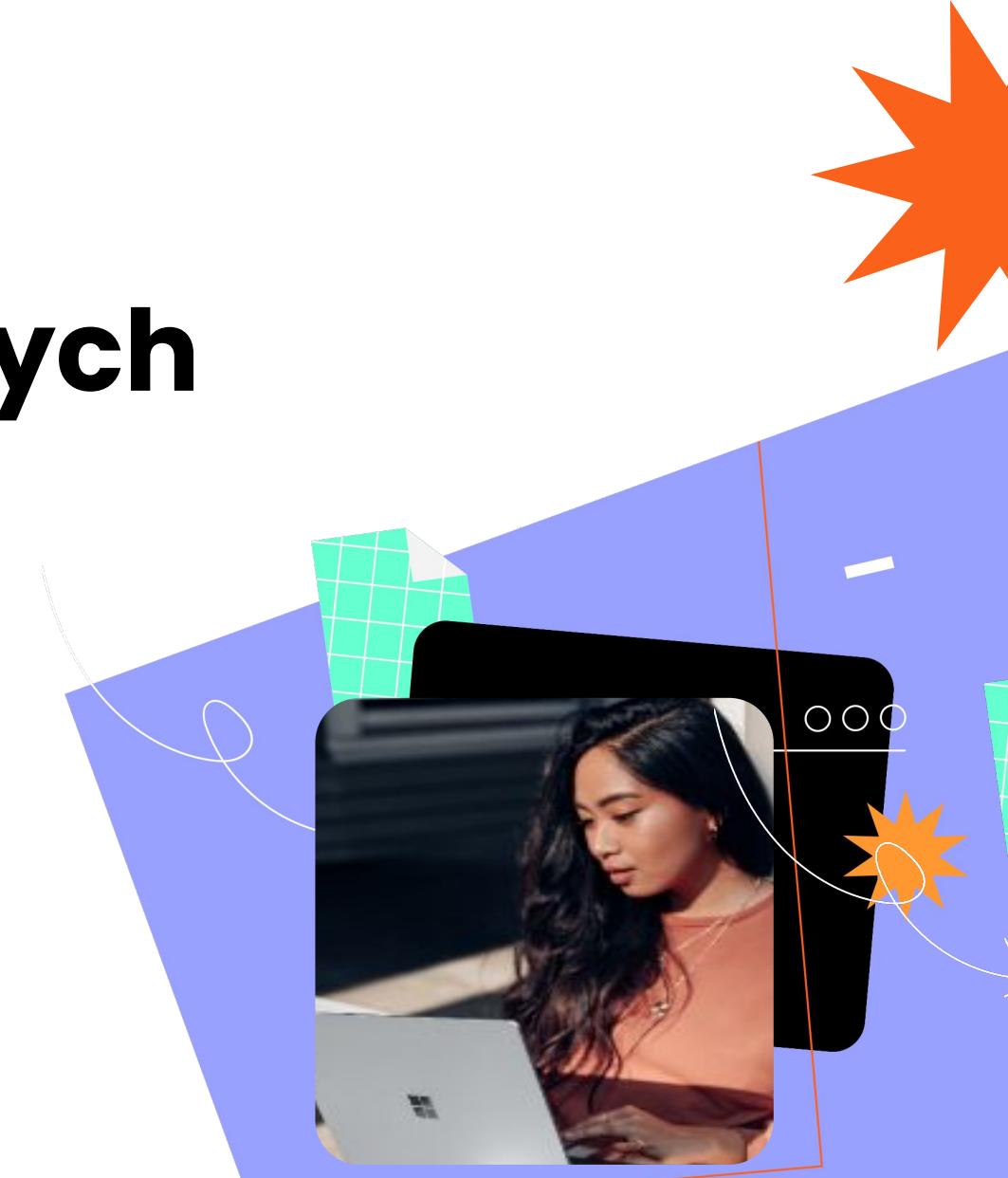
```
exam_results = pd.DataFrame({  
    'student_id': ['S2', 'S10', 'S3', 'S1', 'S7', 'S9', 'S5', 'S4', 'S8', 'S6'],  
    'marks': [200, 210, 190, 222, 199, 201, 200, 198, 219, 201]  
})
```

Pandas - NaNy

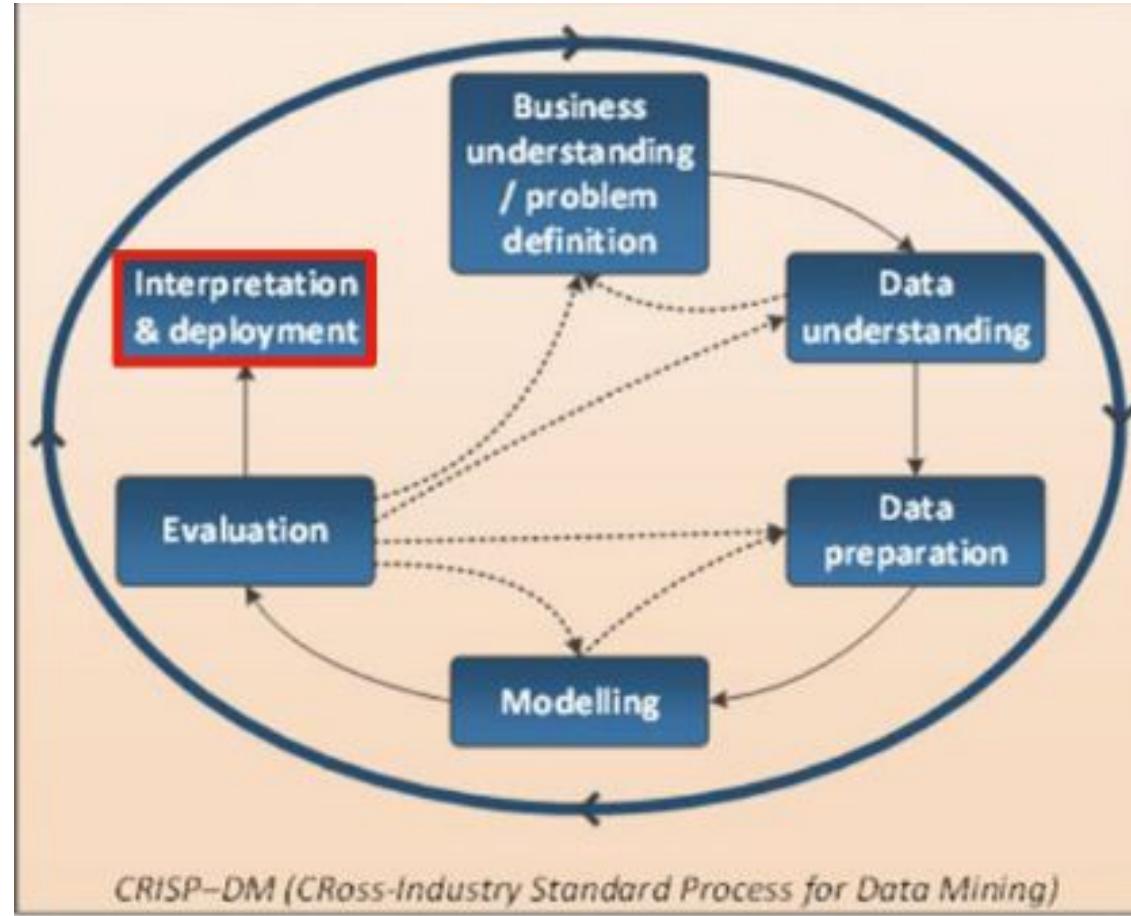
- metoda `df.fillna(wartość)` - wypełnia dane określoną wartością
- metoda `df.dropna()` - usuwa wiersze z pustymi danymi z tabeli

Proces analizy danych

Proces analizy danych

Schemat

Proces analizy danych

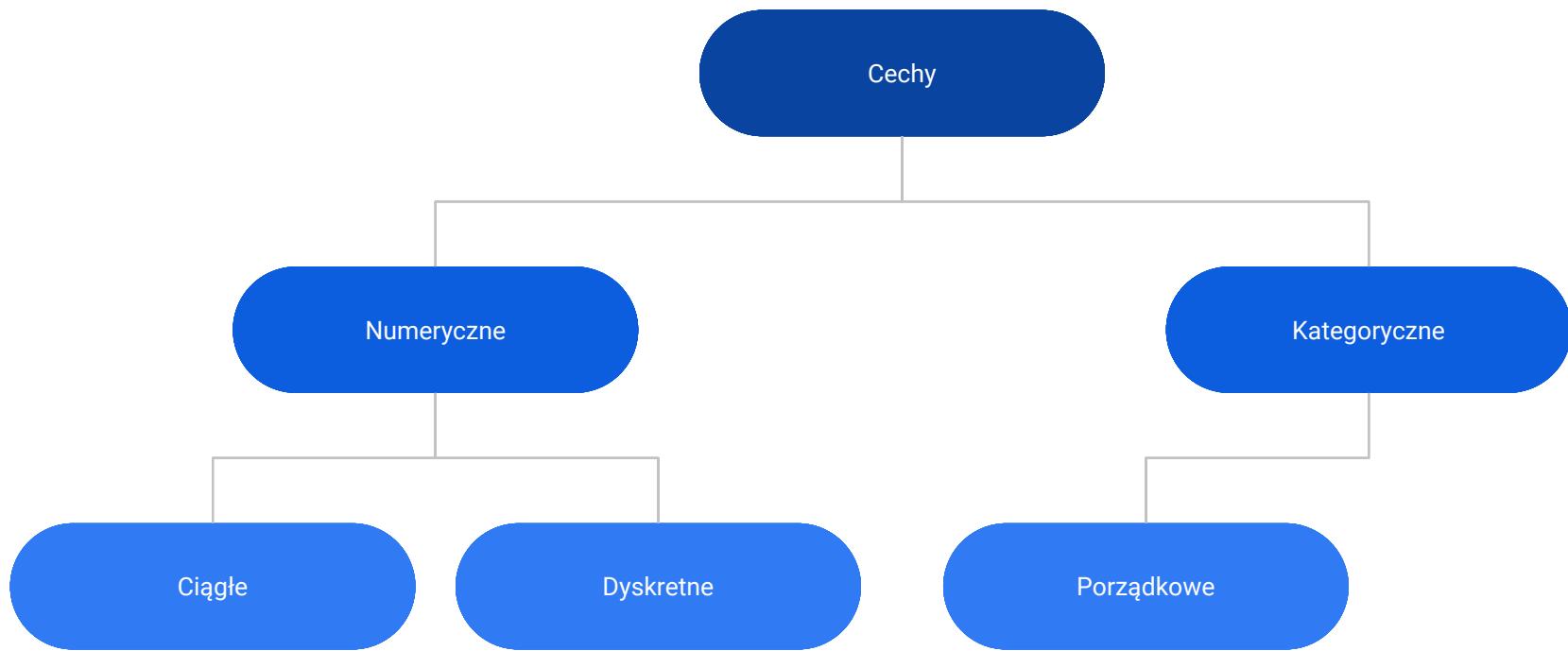
Data understanding - zebranie określonych danych potrzebnych do rozwiązania problemu, opis danych (czasem również etykietyzacja), eksploracja i weryfikacja jakości.

Typy danych - arkusze CSV (na takich będziemy dziś pracować), tekst, obraz, dźwięk, wideo, dane pogodowe, giełdowe, archiwa publiczne itd.

Najważniejsze zadanie - **EKSTRAKCJA CECH (feature engineering)**.

Bardzo dużo zależy od wielkości zbioru i liczby cech - w zależności od tych parametrów podejmiemy różne kroki w procesie analizy danych.

Cechy – podział

Metody agregacji danych

Numerycznych:

- średnia
- suma,
- max, min, odchylenie standardowe

Kategorycznych:

- liczenie wystąpień
- szukanie najczęstszych
- wyniki procentowe np. 23% populacji to blondyni

Przygotowanie danych - wartości niekompletne

Wartości niekompletne - jak sobie z tym poradzić:

- ignorować
- wstawić wartość "nieznana"
- ręcznie uzupełniać na podstawie zgromadzonej wiedzy
- usuwać rekordy z niekompletnymi danymi
- uzupełniać algorytmicznie – poszukiwać najbliższego sąsiada, wyciągać średnią, wstawiać wartości losowe, zadania klasyfikacji

Przygotowanie danych – wartości niekompletne

```
threshold = 0.7

#Dropping columns with missing value rate higher than threshold
data = data[data.columns[data.isnull().mean() < threshold]]

#Dropping rows with missing value rate higher than threshold
data = data.loc[data.isnull().mean(axis=1) < threshold]
```

Przygotowanie danych – wartości niekompletne

Wprowadzenie nowych wartości w miejsce NaNów

```
#Filling all missing values with 0  
data = data.fillna(0)
```

```
#Filling missing values with medians of the columns  
data = data.fillna(data.median())
```

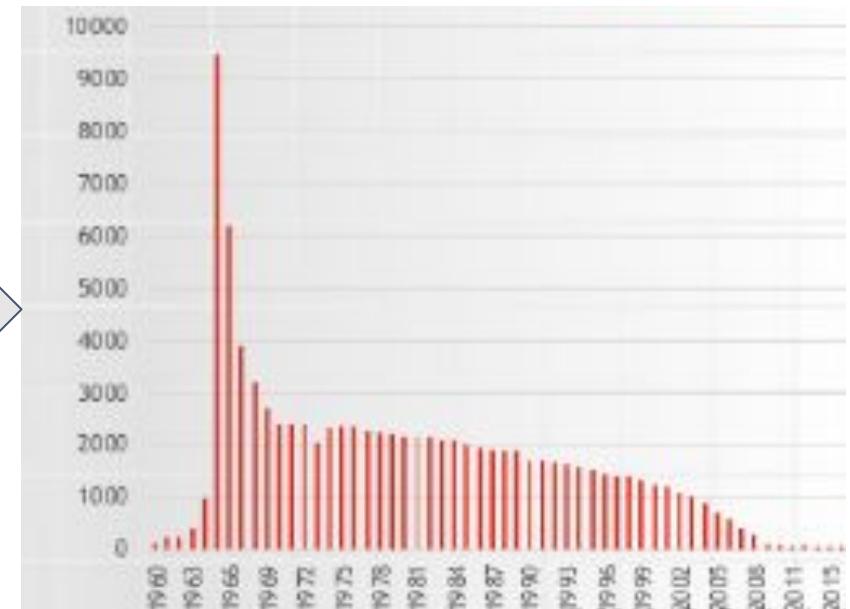
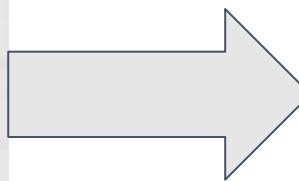
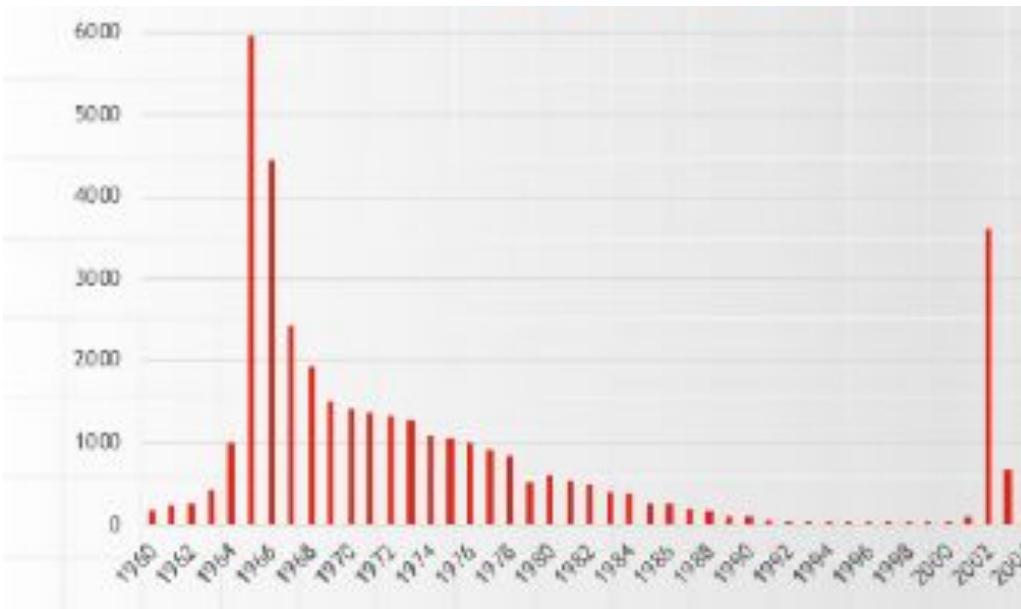
Przygotowanie danych – wartości niekompletne

Wprowadzenie nowych wartości w miejsce NaNów – cechy kategoryczne

```
#Max fill function for categorical columns  
data['column_name'].fillna(data['column_name'].value_counts()  
    .idxmax(), inplace=True)
```

Przygotowanie danych - czyszczenie (usuwanie szumów)

Czyszczenie danych - usuwanie błędów, szumów, wartości odstających

Przygotowanie danych – czyszczenie (usuwanie szumów)

Usuwanie wartości odstających za pomocą odchylenia standardowego

```
#Dropping the outlier rows with standard deviation
factor = 3
upper_lim = data['column'].mean () + data['column'].std () *
factor
lower_lim = data['column'].mean () - data['column'].std () *
factor

data = data[(data['column'] < upper_lim) & (data['column'] >
lower_lim)]
```

Przygotowanie danych – czyszczenie (usuwanie szumów)

Usuwanie wartości odstających za pomocą percentylów

```
#Dropping the outlier rows with Percentiles
upper_lim = data['column'].quantile(.95)
lower_lim = data['column'].quantile(.05)

data = data[(data['column'] < upper_lim) & (data['column'] >
lower_lim)]
```

Przygotowanie danych - czyszczenie (usuwanie szumów)

Ograniczanie wartości odstających zamiast usuwania – małe zbiory danych
(dla dużych usuwanie zbędnych informacji nie jest problemem)

```
#Capping the outlier rows with Percentiles
upper_lim = data['column'].quantile(.95)
lower_lim = data['column'].quantile(.05)

data.loc[(df[column] > upper_lim),column] = upper_lim
data.loc[(df[column] < lower_lim),column] = lower_lim
```

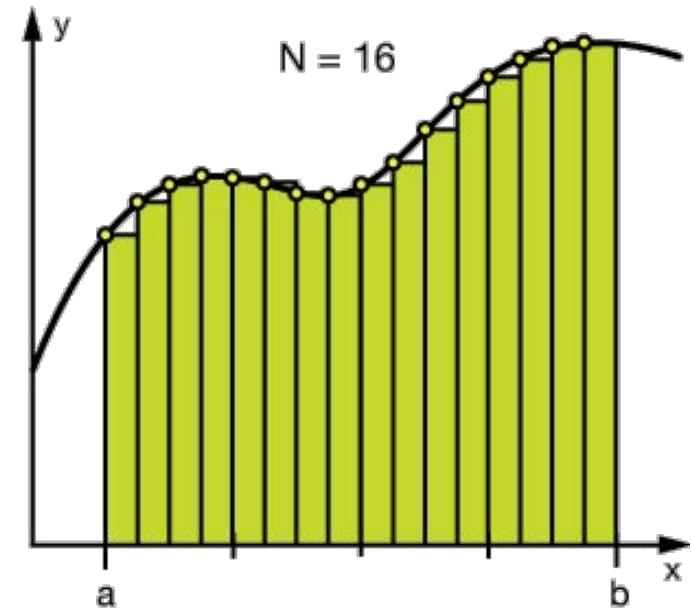
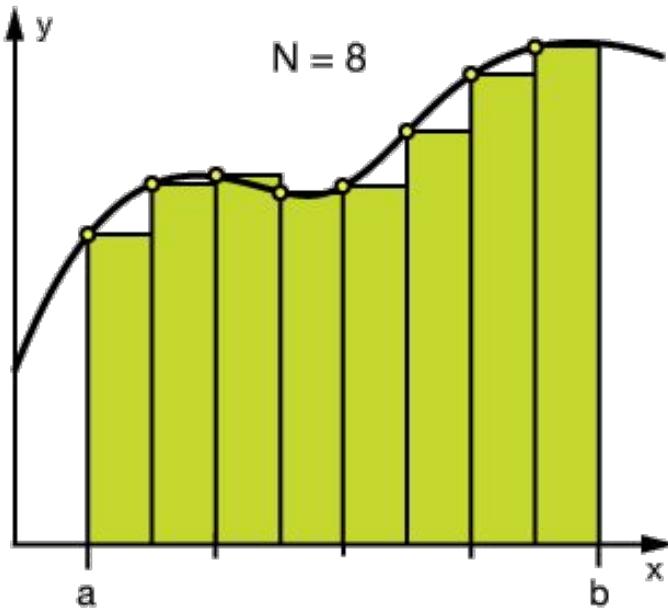
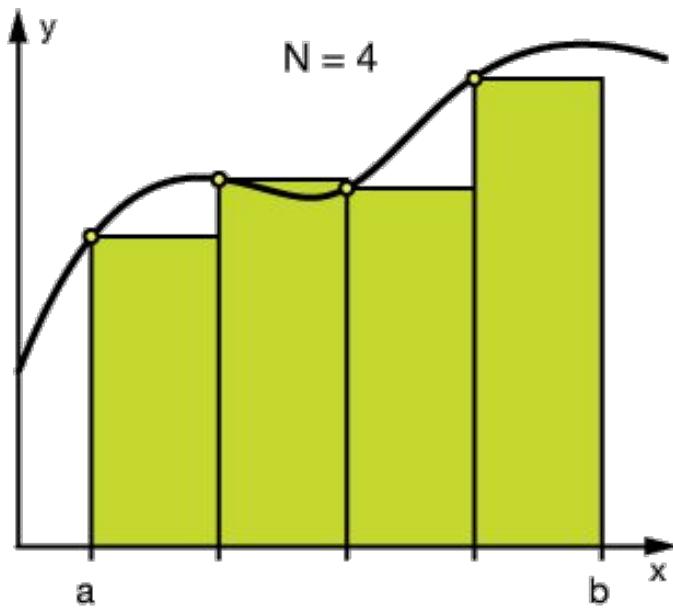
Przygotowanie danych – standaryzacja

Standaryzacja polega na ujednoliceniu różnych formatów danych w zbiorze:

- styl kodowania języka: UTF-8, ANSI itp.
- daty: 2019-09-12, 12 wrz 2019, 120919 itp.
- Zielona Góra, ZG, Z. Góra
- AGH, Akademia Górnictwo Hutnicza
- Nierozpoznawalne znaki

Przygotowanie danych – dyskretyzacja

Ciągła dystrybucja danych jest niedobra dla większości algorytmów uczenia maszynowego

Przygotowanie danych – dyskretyzacja

```
#Numerical Binning Example
```

Value	Bin
0-30	-> Low
31-70	-> Mid
71-100	-> High

```
#Categorical Binning Example
```

Value	Bin
Spain	-> Europe
Italy	-> Europe
Chile	-> South America
Brazil	-> South America

Przygotowanie danych - transformacja logarytmiczna

- pomaga poradzić sobie z wypaczonymi danymi
- porządkuje wielkość danych
- zmniejsza wpływ wartości odstających
- zwiększa niezawodność modelu
- trzeba zająć się wartościami ujemnymi

Przygotowanie danych - transformacja logarytmiczna

```
#Log Transform Example
data = pd.DataFrame({'value':[2,45, -23, 85, 28, 2, 35, -12]})

data['log+1'] = (data['value']+1).transform(np.log)

#Negative Values Handling
#Note that the values are different
data['log'] = (data['value']-data['value'].min()+1)
.transform(np.log)

      value  log(x+1)  log(x-min(x)+1)
0        2    1.09861        3.25810
1       45    3.82864        4.23411
2      -23      nan         0.00000
3       85    4.45435        4.69135
4       28    3.36730        3.95124
5        2    1.09861        3.25810
6       35    3.58352        4.07754
7      -12      nan         2.48491
```

Przygotowanie danych – One – hot encoding

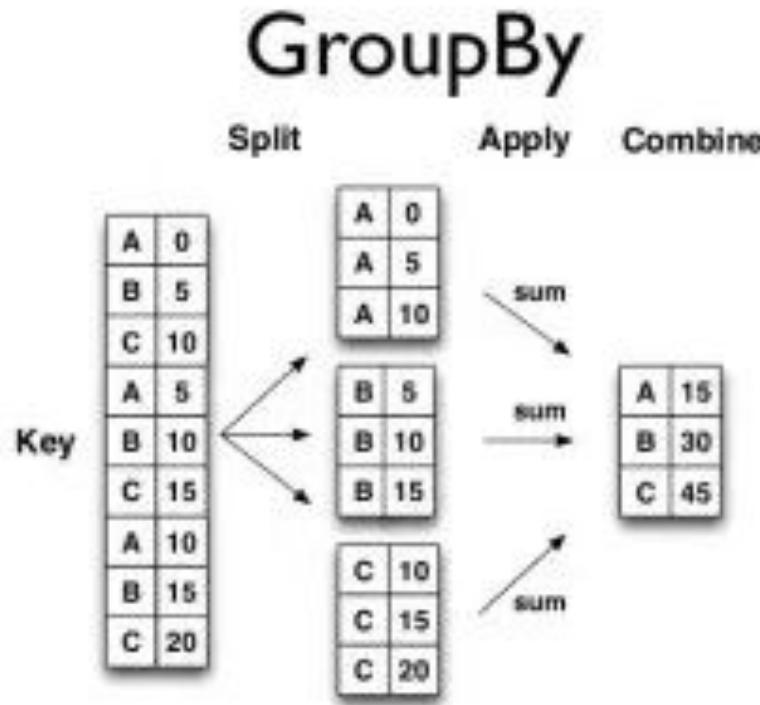
Kodowanie 1 z n

User	City
1	Roma
2	Madrid
1	Madrid
3	Istanbul
2	Istanbul
1	Istanbul
1	Roma

User	Istanbul	Madrid
1	0	0
2	0	1
1	0	1
3	1	0
2	1	0
1	1	0
1	0	0

Przygotowanie danych – grupowanie


```
display(cars.groupby('cylinders').mean().horsepower)  
display(cars.groupby('modelyear').max()[['acceleration']])
```

cylinders

3	99.250000
4	78.281407
5	82.333333
6	101.506024
8	158.300971

Name: horsepower, dtype: float64

acceleration

70	20.5
71	20.5
72	23.5
73	21.0
74	21.0

modelyear

70	20.5
71	20.5
72	23.5
73	21.0
74	21.0

Przygotowanie danych - rozbijanie danych (dzielenie)

Przydatne, gdy mamy wiele cech w jednej kolumnie

```
data.name
0  Luther N. Gonzalez
1    Charles M. Young
2        Terry Lawson
3        Kristen White
4      Thomas Logsdon

#Extracting first names
data.name.str.split(" ").map(lambda x: x[0])
0      Luther
1    Charles
2      Terry
3    Kristen
4     Thomas

#Extracting last names
data.name.str.split(" ").map(lambda x: x[-1])
0    Gonzalez
1       Young
2      Lawson
3       White
4     Logsdon
```

Przygotowanie danych - skalowanie

W większości przypadków cechy numeryczne zestawu danych nie mają określonego zakresu i różnią się od siebie. W rzeczywistości nie ma sensu oczekiwania, że kolumny wieku i dochodów będą miały ten sam zakres. Ale z punktu widzenia uczenia maszynowego, ten sam zakres pomaga usprawnić model.

Skalowanie rozwiązuje ten problem. Funkcje ciągłe stają się identyczne pod względem zakresu po procesie skalowania. Ten proces nie jest obowiązkowy w przypadku wielu algorytmów, ale nadal warto go zastosować. Jednak algorytmy oparte na obliczeniach odległości, takich jak k-NN lub k-Means, muszą mieć skalowane ciągłe funkcje jako dane wejściowe modelu.

Zasadniczo istnieją dwa popularne sposoby skalowania: **normalizacja i standaryzacja**.

Przygotowanie danych - normalizacja

$$X_{norm} = \frac{X - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}$$

```
data = pd.DataFrame({'value':[2, 45, -23, 85, 28, 2, 35, -12]})

data['normalized'] = (data['value'] - data['value'].min()) /  
                      (data['value'].max() - data['value'].min())
```

	value	normalized
0	2	0.23
1	45	0.63
2	-23	0.00
3	85	1.00
4	28	0.47
5	2	0.23
6	35	0.54
7	-12	0.10

Przygotowanie danych – standaryzacja

```
data = pd.DataFrame({'value':[2, 45, -23, 85, 28, 2, 35, -12]})  
  
data['standardized'] = (data['value'] - data['value'].mean()) /  
data['value'].std()
```

$$z = \frac{x - \mu}{\sigma}$$

	value	standardized
0	2	-0.52
1	45	0.70
2	-23	-1.23
3	85	1.84
4	28	0.22
5	2	-0.52
6	35	0.42
7	-12	-0.92

Przygotowanie danych - wyodrębnianie daty

```
from datetime import date

data = pd.DataFrame({'date':
['01-01-2017',
'04-12-2008',
'23-06-1988',
'25-08-1999',
'20-02-1993',
]})

#Transform string to date
data['date'] = pd.to_datetime(data.date, format="%d-%m-%Y")

#Extracting Year
data['year'] = data['date'].dt.year

#Extracting Month
data['month'] = data['date'].dt.month

#Extracting passed years since the date
data['passed_years'] = date.today().year - data['date'].dt.year

#Extracting passed months since the date
data['passed_months'] = (date.today().year - data['date'].dt.year)
* 12 + date.today().month - data['date'].dt.month

#Extracting the weekday name of the date
data['day_name'] = data['date'].dt.day_name()

      date   year   month  passed_years  passed_months day_name
0 2017-01-01  2017       1            2                  26    Sunday
1 2008-12-04  2008      12           11                 123  Thursday
2 1988-06-23  1988       6            31                 369  Thursday
3 1999-08-25  1999       8            20                 235 Wednesday
4 1993-02-20  1993       2            26                 313 Saturday
```

Feature engineering - przykład

Jak ocenić czy dana osoba na facebooku nie jest botem?

- liczba znajomych
- liczba opublikowanych postów
- liczba zdjęć
- liczba polubień
- polubienia pod postami
- długość postów
- pochodzenie numeru telefonu
- domena adresu e-mail

A ocena atrakcyjności filmu na YouTubie?

Feature engineering - realne zadanie

Firma wynajmująca samochody ARRA chce ocenić niezawodność i koszty utrzymania różnych modeli samochodów dostępnych we flocie. Posiada następujące dane:

- tabelę z pojedynczymi aktywnościami wszystkich samochodów we flocie: data, miejsce wypożyczenia, status (w jeździe, awaria), dane wypożyczającego (wiek, płeć, narodowość), ilość przejechanych kilometrów, ilość spalonego paliwa, numer identyfikacyjny auta
- tabelę dotyczącą każdego auta: rok produkcji, silnik, wyposażenie, marka, model itp.

Jakie cechy możemy tutaj znaleźć?

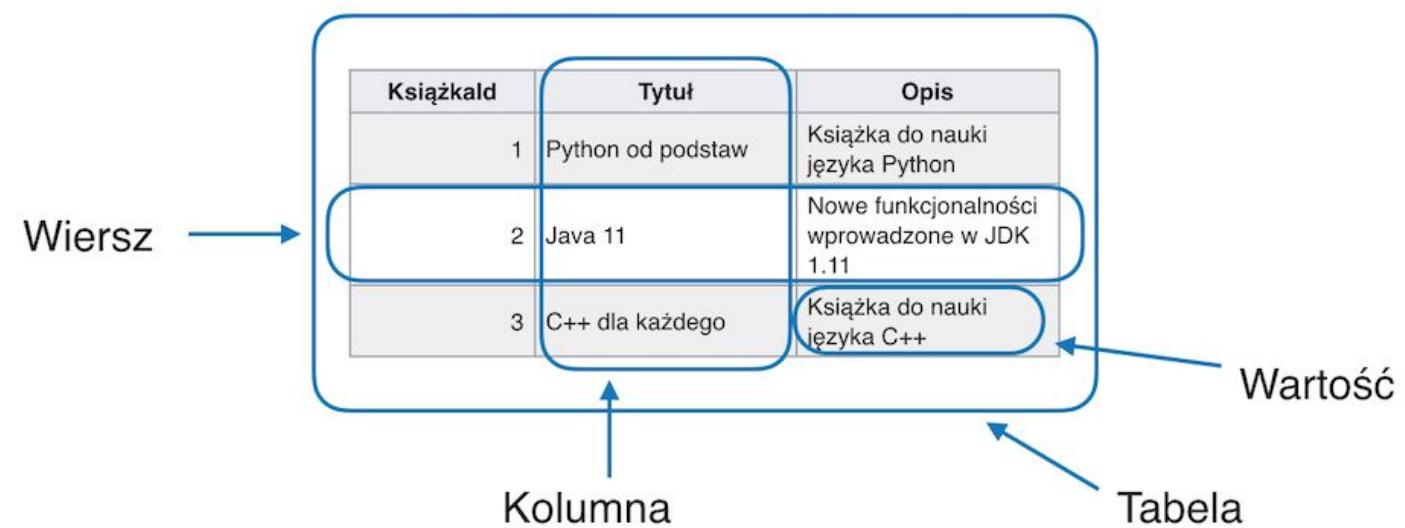
Ciekawostka

Proces pozyskania, preprocessingu danych i wydobycia z nich cech zajmuje nawet **80% czasu** pracy inżyniera danych.

KONCEPCJA RELACYJNYCH BAZ DANYCH

TABELA

- Zgodnie z relacyjną koncepcją baz danych jest to miejsce do przechowywania danych.
- Tabela składa się z wierszy oraz rekordów.
- Każdy wiersz opisuje jeden rekord (pojedyncza informacja/zestaw danych).
- Kolumna natomiast odpowiedzialna jest za opisanie właściwości/struktury danego rekordu.

KLUCZ GŁÓWNY

W celu jednoznacznej identyfikacji rekordów na potrzeby tabel bazodanowych, wprowadza się identyfikator, który jest określany jako tzw. **klucz główny/podstawowy (z ang. primary key)**.

Imię	Nazwisko	Data urodzenia
Jan	Kowalski	31-03-1989
Wacław	Nowak	12-08-1968
Ryszard	Lubicz	13-07-1955
Wacław	Nowak	12-08-1968

Id	Imię	Nazwisko	Data urodzenia
1	Jan	Kowalski	31-03-1989
2	Wacław	Nowak	12-08-1968
3	Ryszard	Lubicz	13-07-1955
4	Wacław	Nowak	12-08-1968

KLUCZ GŁÓWNY

Może być to rzeczywisty (lub tzw. naturalny) identyfikator jak np. numer PESEL. Wielokrotnie jednak w bazach danych implementowany jest abstrakcyjny identyfikator, który nie ma nic wspólnego z rzeczywistą strukturą danych, którą baza ma przechowywać.

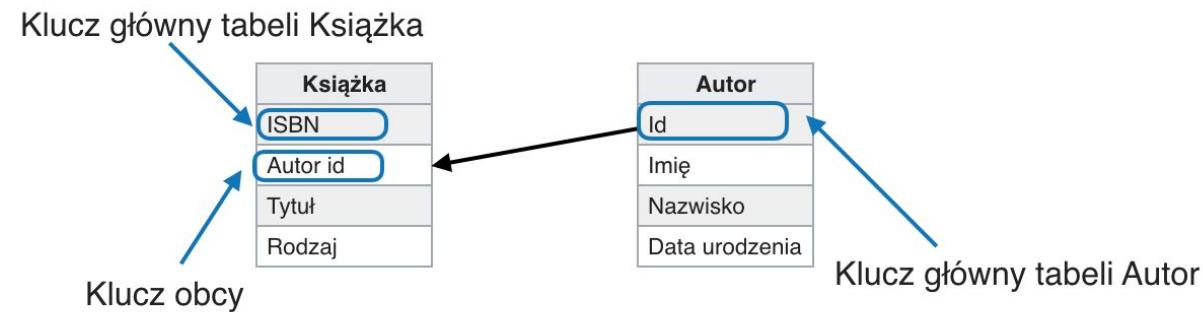
Książkald	Tytuł	Opis
1	Python od podstaw	Książka do nauki języka Python
2	Java 11	Nowe funkcjonalności wprowadzone w JDK 1.11
3	C++ dla każdego	Książka do nauki języka C++

Klucz główny

RELACJE

W relacyjnych systemach bazodanowych tabele łączone są ze sobą w tzw. relacje, określające rodzaj zależności pomiędzy dwoma nośnikami danych, np. książka i autor. Wiązanie takie realizowane jest za pomocą **klucza obcego (z ang. foreign key).**

RODZAJE RELACJI

Zgodnie z teoretycznym relacyjnym modelem baz danych wyróżniamy trzy rodzaje relacji:

- jeden do jednego
- jeden do wielu
- wiele do wielu

RELACJA 1:1

Rodzaj relacji, który zakłada, że jeden rekord tabeli A może być powiązany tylko z jednym rekordem tabeli B.

Na poniższym przykładzie mamy do czynienia z sytuacją, gdzie jednemu rekordowi z tabeli Osoba odpowiada jeden rekord z tabeli Pesel.

Id	Student id	Wydział	Nazwa
1	2234	Informatyka	Inżynieria oprogramowania
2	3489	Biologia	Mikrobiologia

Numer indeksu	Imię	Nazwisko	Data urodzenia
2234	Tomasz	Nowak	12-09-1987
2256	Wacław	Kowalski	31-04-1988
3489	Tomasz	Nowak	12-09-1987

RELACJA 1:N

Rodzaj relacji, który zakłada, że jeden rekord tabeli A może być powiązany z wieloma rekordami tabeli B.

W powyższym przykładzie mamy do czynienia z sytuacją, w której jeden klient może dokonać wielu różnych zamówień, natomiast jedno zamówienie może być przypisane tylko i wyłącznie do jednego klienta.

Id	Klient id	Nazwa zamówienia	Data zamówienia
1	1	Macbook Pro	12-03-2020
2	1	Iphone 11	14-03-2020
3	2	Dell XPS 15	15-03-2020

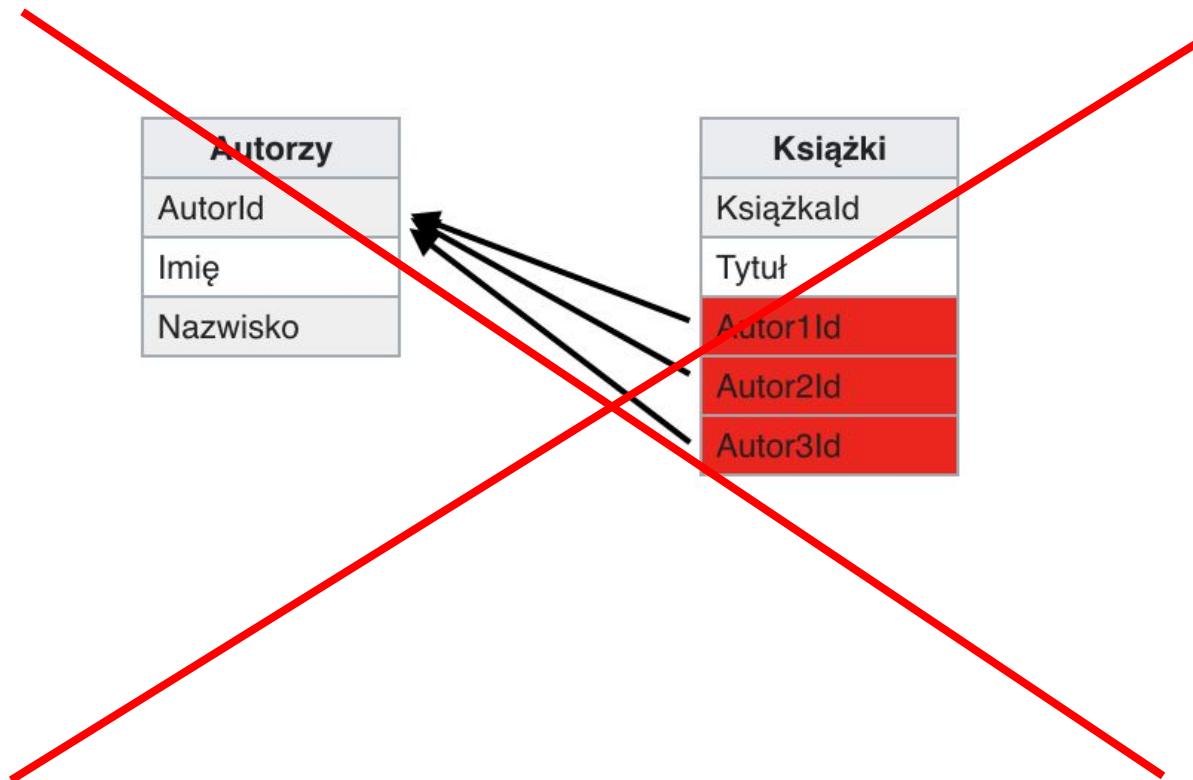
Id	Imię	Nazwisko
1	Jan	Kowalski
2	Wacław	Kowalski
3	Tomasz	Nowak

RELACJA N:M

Rodzaj relacji, który zakłada, że jeden rekord tabeli A może być powiązany z wieloma rekordami tabeli B.

Błędną realizacją tej relacji jest przykład
->

Rozwiążanie to przy spełnieniu kilku warunków może działać poprawnie, jednak w przypadku, gdybyśmy chcieli uwzględnić więcej niż trzech autorów książki, to powyższy przykład nie zrealizowałby docelowej funkcjonalności.

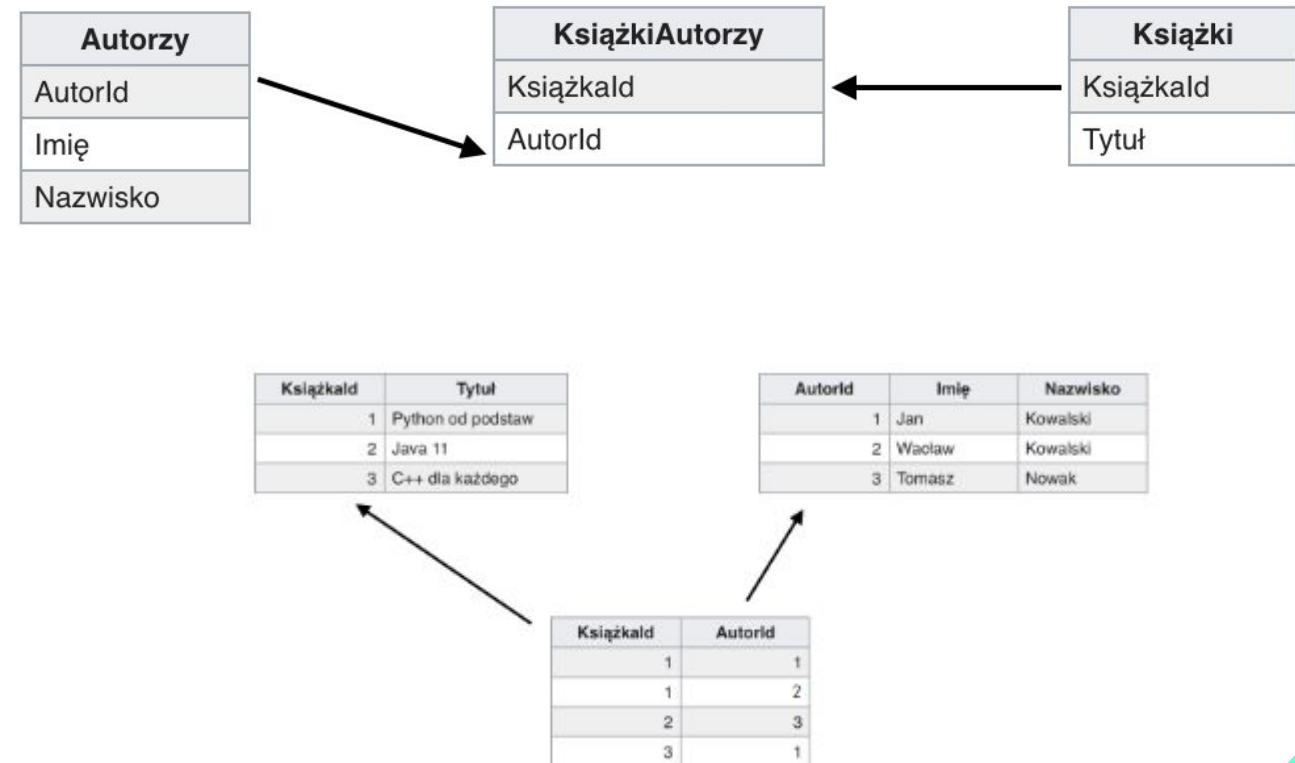

RELACJA N:M

W praktyce relacje wiele do wielu realizuje się za pomocą dodatkowej tabeli, tzw. tabeli pomocniczej.

W powyższym przykładzie została powołana do życia nowa tabela Książki Autorzy (jej nazwa jest zupełnie dowolna), która jest odpowiedzialna za powiązanie w relację tabeli Autorzy oraz tabeli Książki.

W tym przypadku kolumna Książkald wskazuje na klucz główny tabeli Książki, natomiast kolumna AutorId, wskazuje na kolumnę AutorId.

ZASADY PROJEKTOWANIA TABEL

Określenie celu

Strukturę projektowanej bazy danych należy dobrać do specyfiki konkretnego systemu. Inaczej będzie modelowany system, w którym dane osobowe są jego istotnym punktem (przygotowanie osobnych tabel dla osób oraz adresów wraz z relacją), a inaczej będzie wizualizowany system, w którym dane osobowe pełnią drugorzędną funkcję i nie są istotnym punktem systemu (wspólna tabela łącząca dane osobowe oraz adresy).

Unikanie duplikowania danych

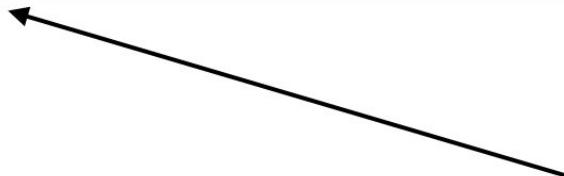
Dla przykładu część informacji, jak nazwa producenta oraz adres producenta, powielają się w bazie wielokrotnie. Jest to po pierwsze marnotrawstwem pamięci, a dodatkowo jakakolwiek pomyłka spowoduje brak spójności danych.

W takim przypadku dużo efektywniej jest rozbić daną tabelę na dwie i wprowadzić konkretny rodzaj relacji, np.:

Należy bezwzględnie unikać sytuacji, w której w kolejnych wierszach znajdują się powielenia tych samych danych.

Id	Nazwa	Nazwa producenta	Adres producenta
1	Macbook Pro 16	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
2	Iphone 11 Pro	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell XPS 15	Dell	The Boulevard, Cain Road, Bracknell, Berkshire, RG12 1LF

Wydawnictwo Id	Nazwa producenta	Adres producenta
1	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell	The Boulevard, Cain Road, Bracknell, Berkshire, RG12 1LF

Id	Nazwa	Wydawnictwo
1	Macbook Pro 16	1
2	Iphone 11 Pro	1
3	Dell XPS 15	3

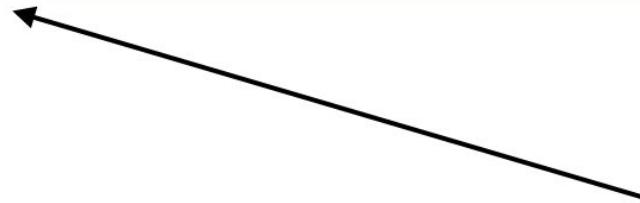
Atomowość informacji

Każde pole bazy danych powinno zawierać pojedyncze informacje (tzn. atomowe).

Atomowość jest zależna od konkretnego systemu, natomiast w skrócie, polega ona na minimalizowaniu ilości przechowywanych informacji w danym polu.

Dla powyższego przykładu adres producenta zawiera dużą ilość informacji i np. wyszukiwanie konkretnego produktu po adresie może być mocno utrudnione. W tym celu należałyby rozbić adres producenta na takie informacje jak Kraj, czy Region.

Wydawnictwo Id	Nazwa producenta	Adres producenta
1	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell	The Boulevard, Cain Road, Bracknell, Berkshire, RG12 1LF

Id	Nazwa	Wydawnictwo Id
1	Macbook Pro 16	1
2	Iphone 11 Pro	1
3	Dell XPS 15	3

Multiplikowanie odwołań

Mając np. sytuację, w której klient wypożycza wiele sprzętu komputerowego, może zrealizować te założenia za pomocą tabeli ->

W powyższym przykładzie pole ProduktId zawiera informację o wielu produktach. Jednak forma ta jest **niepoprawna** ze względu na dużą trudność uzyskania wszystkich niezbędnych danych statystycznych, np. wyodrębnienia informacji, ile razy dany produkt został wypożyczony. Prawidłowa struktura tabeli powinna wyglądać jak obok ->

KlientId	ProduktId	Data
1	3, 6, 90	14-03-2020
2	5	16-03-2020
3	4, 11, 15	17-08-2020

KlientId	ProduktId	Data
1	3	14-03-2020
1	6	14-03-2020
1	90	14-03-2020
2	5	16-03-2020
3	4	17-08-2020
3	11	17-08-2020
3	15	17-08-2020

Unikanie pustych pól

W tabelach należy unikać pozostawiania pustych pól (niezawierających danych). W pewnych określonych sytuacjach puste pola mogą być jednak nieuniknione. ->

W powyższym przypadku 75% rekordów posiada pustą zawartość pola Uwagi. Dla powyższego przypadku zdecydowanie lepiej jest wprowadzić dodatkową tabelę, która będzie odpowiedzialna za przechowywanie informacji dodatkowych oraz redukcję pustych pól.

Zamówienield	KlientId	ProduktId	Data	Uwagi
1	1	3	14-03-2020	
2	1	6	14-03-2020	odbiór osobisty dopiero po 29.03.2020
3	1	90	14-03-2020	
4	2	5	16-03-2020	

Zamówienield	KlientId	ProduktId	Data
1	1	3	14-03-2020
2	1	6	14-03-2020
3	1	90	14-03-2020
4	2	5	16-03-2020

Zamówienield	Uwagi
2	odbiór osobisty dopiero po 29.03.2020

Unikalne identyfikatory rekordów

Każdy rekord tabeli powinien być **jednoznacznie identyfikowany**. W przeciwnym przypadku nie będzie istniała możliwość ich rozróżniania. Klucz główny musi być dobrze zidentyfikowany. Czasami jego abstrakcyjna forma może zostać zastąpiona rzeczywistym identyfikatorem, np. ISBN dla książek, PESEL dla obywateli Polski. Wszystko zależy przede wszystkim od kontekstu modelowanego systemu.

Zadanie 7

1. Jakie tabele będą nam potrzebne, aby stworzyć szkielet bazy danych do zarządzania wypożyczalnią samochodów.
2. Jakie relacje powinny być między tabelami samochodów, klientów i rezerwacji?
3. Co może być kluczem głównym w poszczególnych tabelach?

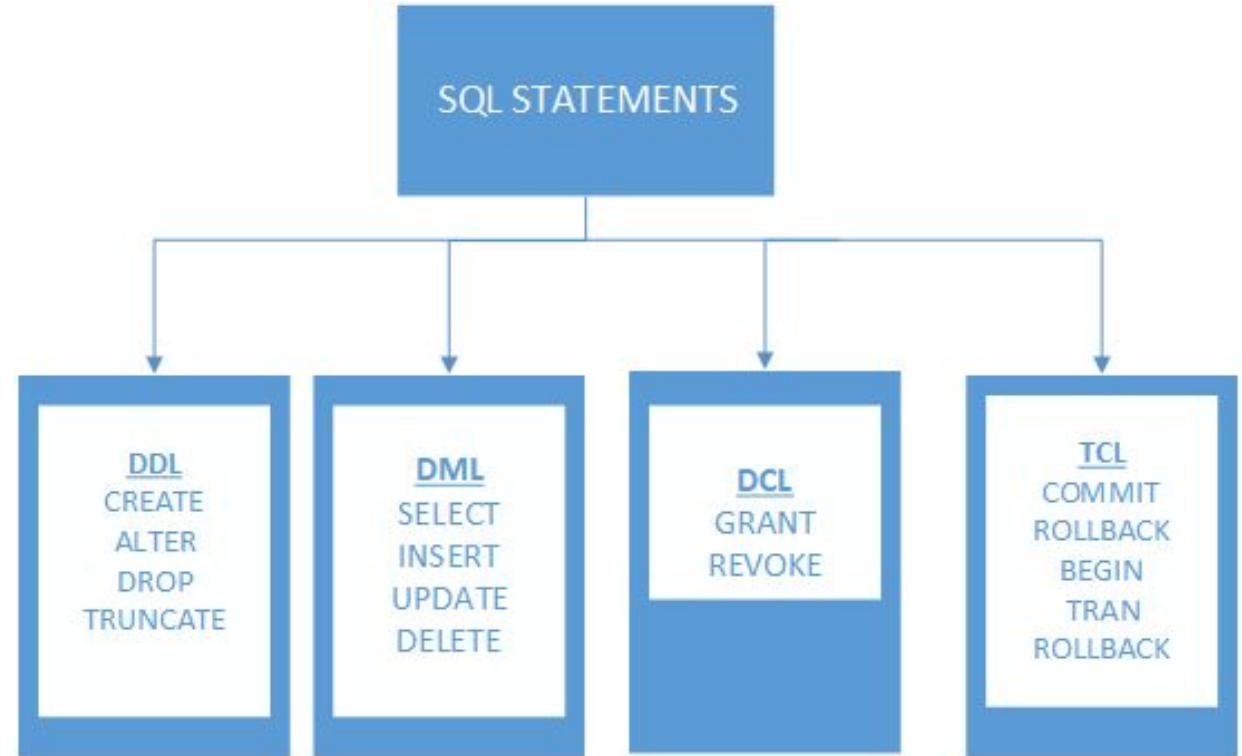
SQL

SQL to strukturalny język zapytań, który umożliwia wykonywanie operacji na relacyjnych bazach danych. Jest to język uniwersalny wykorzystywany m.in. w MySQL, PostgreSQL, Microsoft Server SQL i wielu innych.

SQL - Rodzaje zadań

- DDL (Data Definition Language) - język definiowania danych; realizuje definiowanie struktury danych
- DML (Data Manipulation Language) - język manipulacji danych; realizuje pobieranie i modyfikowanie danych
- DCL (Data Control Language) - język kontroli dostępu do danych
- TCL (Transaction Control Language) - język kontroli transakcji; umożliwia zarządzanie grupami zapytań DML.

TYPY DANYCH

Każda kolumna tabeli bazodanowej ma zdefiniowany typ, który określa rodzaj danych, które można przechowywać w danej komórce.

Wyróżniamy:

- **typy liczbowe: INT, FLOAT, DOUBLE**
- **typy łańcuchowe: VARCHAR, TEXT**
- **data i czas: DATE, TIME**

DDL - DATA DEFINITION LANGUAGE

CREATE

Polecenie SQL umożliwiające tworzenie tabel ->

Nazwy tabel w wersji podstawowej, mogą zawierać:

- litery
- cyfry
- znaki \$, _
- znaki o kodach: U+0080-U+FFFF
- małe, jak i wielkie litery - niemniej jednak to, czy ich interpretacja będzie: case sensitive, czy incase sensitive zależy od serwera i konfiguracji bazy danych.

Nazwy tabel nie mogą jednak:

- składać się z samych cyfr
- składać się z samych słów kluczowych języka SQL (chyba, że znajdują się pomiędzy apostrofami)
- kończyć się znakiem spacji.

```
CREATE TABLE nazwa_tabeli(  
    nazwa_kolumny_1 typ_kolumny_1 [atrybuty],  
    nazwa_kolumny_2 typ_kolumny_2 [atrybuty],  
    nazwa_kolumny_3 typ_kolumny_3 [atrybuty]  
    ...  
) ;
```

```
CREATE TABLE Produkt(  
    id INTEGER,  
    Nazwa VARCHAR(20),  
    Producent VARCHAR(25)  
) ;
```

ATRYBUTY KOLUMN

Tabele tworzone za pomocą polecenia SQL, mogą deklarować różne atrybuty dla definiowanych kolumn.

- PRIMARY KEY
- NOT NULL
- AUTO_INCREMENT
- DEFAULT
- INDEX
- UNIQUE

SHOW

Za pomocą polecenia SHOW istnieje możliwość zwracania informacji o strukturze danej tabeli:

Zamiast korzystać z SHOW COLUMNS, możemy wykorzystać polecenie DESCRIBE, które posiada jednak mniej opcji wybierania szczegółów.

```
SHOW COLUMNS FROM tabela  
[FROM baza_danych]  
[LIKE `wzorzec_tabeli`];
```

```
SHOW COLUMNS FROM Produkt.sda;
```

```
SHOW COLUMNS FROM Produkt.sda  
LIKE 'nazwa%';
```

ALTER

Za pomocą polecenia ALTER istnieje możliwość zmiany struktury istniejącej tabeli:

Instrukcja ta umożliwia:

- dodawanie i usuwanie kolumn
- modyfikowanie typów, nazw
- dodawanie indeksów
- usuwanie indeksów

Słowa kluczowe FIRST i AFTER pozwalają umiejscowić kolumnę w określonej strukturze tabeli, np.:

```
ALTER TABLE nazwa_tabeli zmiana1[, zmiana2[, ...]];
```

```
ALTER TABLE nazwa_tabeli  
ADD [COLUMN] defnicja_kolumny  
[FIRST | AFTER nazwa_kolumny];
```

```
ALTER TABLE Produkt  
ADD opis_produktu VARCHAR(255)  
AFTER cena_produktu;
```

DROP

Usuwanie tabeli realizowane jest za pomocą instrukcji DROP.

```
DROP TABLE [IF EXISTS] tabela1, tabela2, ..., tabelaN;
```

Istnieje możliwość usunięcia jednej tabeli bądź też całego zestawu tabel, pod warunkiem, że tabela rzeczywiście istnieje.

```
DROP TABLE Produkt;
```

KLUCZE OBCE

TWORZENIE KLUCZA OBCEGO

W celu złączenia tabel w relacje, należy określić w łączonych tabelach klucz obcy. Może to być realizowane podczas tworzenia tabeli:

Klucz obcy można też wprowadzić w istniejącej tabeli:

```
CREATE TABLE Produkt
(
    Id INTEGER PRIMARY KEY,
    Nazwa VARCHAR(20),
    ProducentId INTEGER,
    CONSTRAINT producentId_fk FOREIGN KEY (ProducentId)
    REFERENCES Producent(Id)
);
```

```
ALTER TABLE Produkt ADD CONSTRAINT producent_fk FOREIGN
KEY (ProducentId) REFERENCES Producent(Id);
```

USUWANIE KLUCZA OBCEGO

Klucz obcy można usunąć za pomocą
poniższego polecenia:

```
ALTER TABLE Produkt DROP FOREIGN KEY producent_fk;
```

Zadanie 8

1. Utwórz bazę danych car_rental i upewnij się, że aktualnie będzie ona bazą domyślną do wykonywania operacji. (**USE car_rental**)
2. Dodaj odpowiednie tabele zawierające:
 - a. cars - car_id, producer, model, year, horse_power, price_per_day
 - b. clients - client_id, name, surname, address, city
 - c. bookings - booking_id, client_id, car_id, start_date, end_date, total_amount
3. *Dodaj autoinkrementację dla kluczy.
4. *Zaktualizuj tabelę bookings o dwa klucze obce, które posiada.

Odpowiedź

1)

```
CREATE DATABASE car_rental;  
USE car_rental;
```

2)

```
CREATE TABLE cars  
(  
    car_id INTEGER PRIMARY KEY,  
    producer VARCHAR(30),  
    model VARCHAR(30),  
    year INTEGER,  
    horse_power INTEGER,  
    price_per_day INTEGER  
);
```

```
CREATE TABLE clients  
(  
    client_id INTEGER PRIMARY KEY,  
    name VARCHAR(30),  
    surname VARCHAR(30),  
    address TEXT,  
    city VARCHAR(30)  
);
```

```
CREATE TABLE bookings
```

```
(  
    booking_id INTEGER PRIMARY KEY,  
    client_id INTEGER,  
    car_id INTEGER,  
    start_date DATE,  
    end_date DATE,  
    total_amount INTEGER  
);
```

3)

```
ALTER TABLE clients MODIFY COLUMN client_id INTEGER  
AUTO_INCREMENT;  
ALTER TABLE cars MODIFY COLUMN car_id INTEGER  
AUTO_INCREMENT;  
ALTER TABLE bookings MODIFY COLUMN booking_id INTEGER  
AUTO_INCREMENT;
```

4)

```
ALTER TABLE bookings  
ADD CONSTRAINT client_id_fk FOREIGN KEY (client_id)  
REFERENCES clients (client_id),  
ADD CONSTRAINT car_id_fk FOREIGN KEY (car_id)  
REFERENCES cars (car_id);
```

JĘZYK MODYFIKACJI DANYCH

INSERT

Za pomocą instrukcji INSERT istnieje możliwość wprowadzania nowych rekordów do stworzonych tabel.

Polecenie to umożliwia wprowadzenie nowego wiersza do tabeli, gdzie każda wartość odpowiada kolumnie o analogicznej pozycji:

wartość1 -> kolumna1

wartość2 -> kolumna2

wartośćN -> kolumna3

Wprowadzenie danych może się również odbywać bez podawania nazw kolumn, np.:

```
INSERT INTO tabela [(kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN)]  
VALUES (wartość1, wartość2, ..., wartośćN);
```

```
INSERT INTO Produkt (ProduktId, Nazwa, Opis)  
VALUES (1, 'Macbook Pro 16', 'Late 2019');
```

```
INSERT INTO Produkt  
VALUES (1, 'Macbook Pro 16', 'Late 2019');
```

UPDATE

Instrukcja UPDATE umożliwia aktualizowanie wprowadzonych już rekordów.

```
UPDATE tabela SET kolumna1=wartość1, kolumna2=wartość2, ...,  
kolumnaN=wartośćN [WHERE warunek];
```

```
UPDATE Produkt SET Nazwa='Macbook Pro' where Nazwa='Macbook';
```

DELETE

Instrukcja DELETE umożliwia usuwanie rekordów z tabel bazodanowych.

```
DELETE FROM Produkt [WHERE warunek];
```

```
DELETE FROM Produkt;
```

```
DELETE FROM Produkt WHERE Nazwa='Macbook' AND ProduktID  
In(2,3,10);
```

Zadanie 9

1. Dodaj dane do bazy danych:
 - a. clients:
 - i. 'Jan', 'Kowalski', 'ul. Florianska 12', 'Krakow'
 - ii. 'Andrzej', 'Nowak', 'ul. Saska 43', 'Wroclaw'
 - b. cars:
 - i. 'Seat', 'Leon', 2016, 80, 200
 - ii. 'Toyota', 'Avensis', 2014, 72, 100
 - c. bookings:
 - i. 1, 2, '2020-07-05', '2020-07-06', 100
 - ii. 2, 2, '2020-07-10', '2020-07-12', 200
2. *Zastąp dane wybranego klienta swoimi danymi.
3. *W związku z RODO – usuń swoje dane.
4. *Dodaj 2 nowych klientów.

Odpowiedź

```
INSERT INTO clients (name, surname, address, city)
VALUES
('Jan', 'Kowalski', 'ul. Florianska 12', 'Krakow'),
('Andrzej', 'Nowak', 'ul. Saska 43', 'Wroclaw');
```

```
INSERT INTO cars (producer, model, year, horse_power,
price_per_day)
VALUES
('Seat', 'Leon', 2016, 80, 200),
('Toyota', 'Avensis', 2014, 72, 100);
```

```
INSERT INTO bookings (client_id, car_id, start_date, end_date,
total_amount)
VALUES
(1, 2, '2020-07-05', '2020-07-06', 100),
(2, 2, '2020-07-10', '2020-07-12', 200);
```

SELECT

Dane z tabel mogą być pobierane za pomocą instrukcji SELECT. Sama instrukcja może być bardzo rozbudowana ze względu na sporą liczbę dostępnych klauzul.

Dane wyjściowe można sortować (rosnąco - ASC, malejąco - DSC).

Instrukcja SELECT może dodatkowo ograniczać zestaw zwracanych danych, do tych spełniających zadany warunek, co jest realizowane za pomocą klauzuli WHERE:

Dodatkowo za pomocą BETWEEN można:

```
SELECT kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN  
FROM tabela  
[WHERE warunek]  
[ORDER BY kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN [ASC | DSC]]
```

```
SELECT *  
FROM Produkt
```

```
SELECT *  
FROM Produkt  
ORDER BY Nazwa ASC
```

```
SELECT *  
FROM Produkt  
WHERE Nazwa='Macbook' AND Opis LIKE 'Late %';
```

```
SELECT *  
FROM Produkt  
WHERE ProduktId BETWEEN 3 and 10;
```

Wyświetlenie tabeli na podstawie wybranych kolumn

W celu wyświetlenia danych z określonych kolumn należy wskazać ich nazwy, oddzielając je przecinkiem, np.:

`SELECT Nazwa, Opis FROM Produkt;`

Powyższe zapytanie wyświetli dane tylko i wyłącznie dla wskazanych kolumn, nieujęte kolumny będą ignorowane.

Aliases

W ramach zapytań SELECT można zmodyfikować nazwy wyświetlanych kolumn, co jest realizowane za pomocą tzw. aliasów. Alias definiujemy dodając słowo kluczowe AS oraz wybraną przez nas nazwę po nazwie kolumny, np.:

```
SELECT  
Nazwa AS nazwa_produktu,  
Opis AS opis_produktu  
FROM Produkt;
```

Powyższe zapytanie w zwróconym wyniku wyświetli nazwy nazwa_produktu oraz opis_produktu, zamiast rzeczywistych nazw tych kolumn.

Kryteria pobierania danych

Określanie konkretnych kryteriów pobierania danych realizowane jest za pomocą klauzuli WHERE. W ramach niej możemy wykorzystywać wiele operatorów zarówno relacyjnych, jak i logicznych.

Operatory relacyjne

Operator	Opis
=	Równość
>	Większe niż
<	Mniejsze niż
>=	Większe bądź równe
<=	Mniejsze bądź równe
!=	Różne
BETWEEN	znajdujące się w zakresie
LIKE	Wyszukiwanie w ramach określonego wzorca
IN	Znajdujące się w podanym zbiorze

Operatory logiczne

Operator	Opis
AND	Iloczyn logiczny, zwraca wartość true jeśli oba argumenty mają wartość true
&&	Iloczyn logiczny, znaczenie takie samo jak AND
OR	Suma logiczna, zwraca wartość true jeśli jeden z argumentów ma wartość true
	Suma logiczna, znaczenie takie samo jak OR
NOT	Negacja logiczna. Zmienia wartość argumentu na przeciwną
!	Negacja logiczna, znaczenie takie samo jak NOT

Przykłady

```
SELECT * FROM Produkt WHERE Nazwa='Macbook';
```

Powyższe zapytanie odpowiedzialne jest za wyszukanie wszystkich rekordów, których nazwa to Macbook.

```
SELECT * FROM Produkt WHERE Nazwa='Macbook' AND Opis LIKE 'Late%';
```

Powyższe zapytanie odpowiedzialne jest za pobranie wszystkich rekordów, które mają nazwę Macbook oraz opis wskazuje na to, że wartość zaczyna się od znaków Late. Operator LIKE, oprócz znaku %, który oznacza wiele (również zero) dowolnych znaków, pozwala również wykorzystać znak _, który reprezentuje dowolny pojedynczy znak.

```
SELECT * FROM Produkt WHERE ProduktId BETWEEN 3 and 10;
```

Powyższe zapytanie pozwoli znaleźć wszystkie produkty, które mają ProduktId z przedziału 3 i 10. Warto zauważyć, że zarówno dolna, jak i górna wartość graniczna jest uwzględniana podczas wyszukiwania.

```
SELECT * FROM Produkt WHERE Nazwa IN('Macbook', 'Dell');
```

W ramach zapytania wyżej można pobrać wszystkie rekordy których Nazwa jest jedną ze zdefiniowanych w ramach operatora IN. Pamiętajmy o tym, że wykorzystując wiele wartości wewnętrz zbioru IN, czas wykonania takiego zapytania może znacznie wzrosnąć.

Ograniczenie liczby rekordów

Ograniczenie zwracanych rekordów może być realizowane za pomocą klauzuli LIMIT, np.:

```
SELECT * FROM Produkt LIMIT 10;
```

Powyższe zapytanie umożliwi zwrócenie pierwszych 10 rekordów z tabeli Produkt.

W ramach tej samej klauzuli możemy ograniczyć pobieranie danych począwszy od konkretnej pozycji:

```
SELECT * FROM Produkt LIMIT 4,3; -- pierwsza liczba oznacza pozycję, druga ilość rekordów
```

Powyższe zapytanie umożliwia zwrócenie rekordów z tabeli Produkt zaczynając od pozycji nr 4.

Dane do zadania:

```
INSERT INTO clients (name, surname, address, city)
VALUES
('Michał', 'Taki', 'os. Środkowe 12', 'Poznań'),
('Paweł', 'Ktory', 'ul. Stara 11', 'Gdynia'),
('Anna', 'Inna', 'os. Średnie 1', 'Gniezno'),
('Alicja', 'Panna', 'os. Duże 33', 'Toruń'),
('Damian', 'Papa', 'ul. Skosna 66', 'Warszawa'),
('Marek', 'Troska', 'os. Małe 90', 'Radom'),
('Jakub', 'Klos', 'os. Polskie 19', 'Wadowice'),
('Łukasz', 'Lis', 'os. Podlaskie 90', 'Białystok');
```

```
INSERT INTO cars (producer, model, year, horse_power,
price_per_day) VALUES
('Mercedes', 'CLK', 2018, 190, 400),
('Hyundai', 'Coupe', 2014, 165, 300),
('Dacia', 'Logan', 2015, 103, 150),
('Saab', '95', 2012, 140, 140),
('BMW', 'E36', 2007, 110, 80),
('Fiat', 'Panda', 2016, 77, 190),
('Honda', 'Civic', 2019, 130, 360),
('Volvo', 'XC70', 2013, 180, 280);
```

```
INSERT INTO bookings (client_id, car_id, start_date,
end_date, total_amount) VALUES
(3, 3, '2020-07-06', '2020-07-08', 400),
(6, 10, '2020-07-10', '2020-07-16', 1680),
(4, 5, '2020-07-11', '2020-07-14', 450),
(5, 4, '2020-07-11', '2020-07-13', 600),
(7, 3, '2020-07-12', '2020-07-14', 800),
(5, 7, '2020-07-14', '2020-07-17', 240),
(3, 8, '2020-07-14', '2020-07-16', 380),
(5, 9, '2020-07-15', '2020-07-18', 1080),
(6, 10, '2020-07-16', '2020-07-20', 1120),
(8, 1, '2020-07-16', '2020-07-19', 600),
(9, 2, '2020-07-16', '2020-07-21', 500),
(10, 6, '2020-07-17', '2020-07-19', 280),
(1, 9, '2020-07-17', '2020-07-19', 720),
(3, 7, '2020-07-18', '2020-07-21', 240),
(5, 4, '2020-07-18', '2020-07-22', 1200);
```

Zadanie 10

1. Wypisz wszystkie samochody, których rok produkcji jest większy niż 2015.
2. *Wypisz wszystkie rezerwacje, których koszt całkowity znajduje się w przedziale 1000-2555.
3. *Wypisz id wszystkich klientów, których nazwisko zaczyna się na literę 'N' oraz imię kończy się na litery 'ej'.

Odpowiedź

1)

```
SELECT *  
FROM cars  
WHERE year > 2015;
```

2)

```
SELECT *  
FROM bookings  
WHERE total_amount  
BETWEEN 1000 AND 2555;
```

3)

```
SELECT client_id  
FROM clients  
WHERE surname  
LIKE "N%" AND name LIKE "%ej";
```

JĘZYK KONTROLI DANYCH

GRANT

Za pomocą instrukcji GRANT istnieje możliwość modyfikacji uprawnień użytkowników, będących częścią systemu bazodanowego.

```
GRANT prawa [kolumny] ON poziom TO użytkownik  
[IDENTIFIED By hasło] [WITH [GRANT OPTION |  
MAX_QUERIES_PER_HOUR ile | MAX_UPDATES_PER_HOUR ile |  
MAX_USER_CONNECTIONS ile |  
MAX_CONNECTIONS_PER_HOUR]  
];
```

```
GRANT CREATE, SELECT, INSERT, UPDATE, DELETE ON * TO  
sda_user;
```

REVOKE

Za pomocą instrukcji
Revoke istnieje możliwość
odbierania uprawnień
użytkownikom.

```
REVOKE prawa [kolumny] ON obiekt FROM użytkownik;  
  
REVOKE UPDATE, DELETE ON sda.* FROM sda_user,  
sda_employee;
```

Łączenia w bazach danych

POBIERANIE DANYCH Z KILKU TABEL

Instrukcja Select umożliwia pobieranie danych z kilku tabel:

Zapytania takie często wykonujemy nadając aliasy poszczególnym tabelom,
np.:=

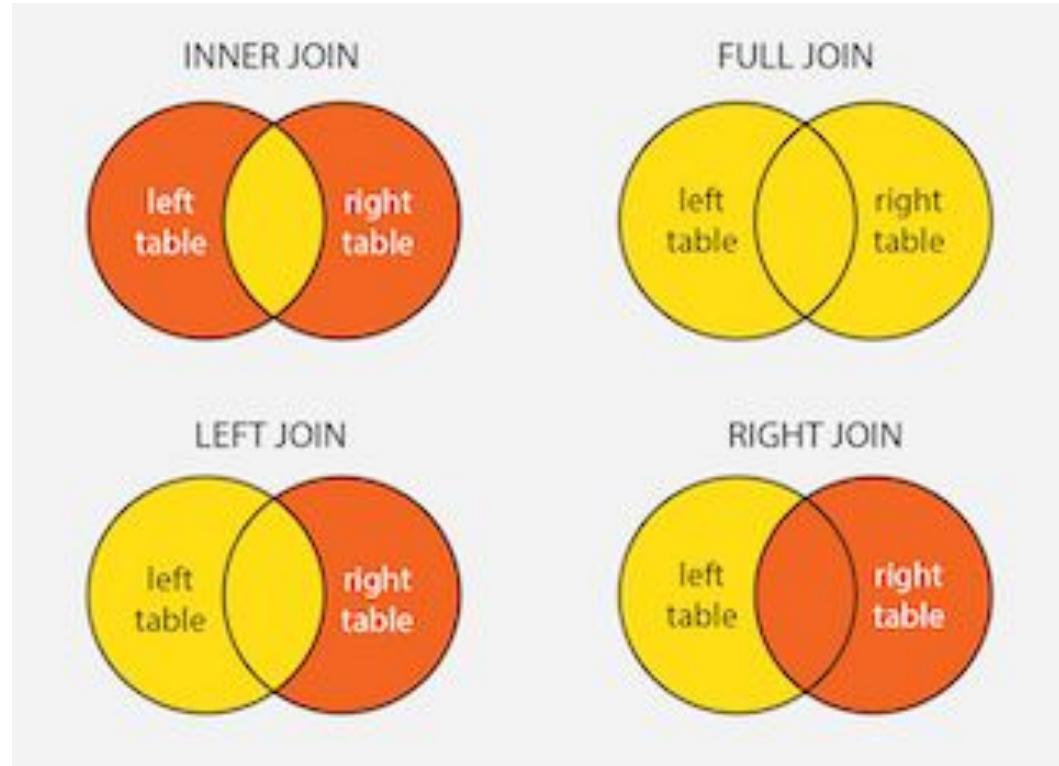
```
SELECT kolumna1, kolumna2, kolumna3, ..., kolumnaN  
FROM tabela1, tabela2, ..., tabelaN  
[WHERE warunek]  
...;
```

```
SELECT k.Wydawca, p.Nazwa  
FROM Książka AS k, Produkt AS p;
```

ZŁĄCZENIA

W języku SQL istnieją różne rodzaje złączeń w tym:

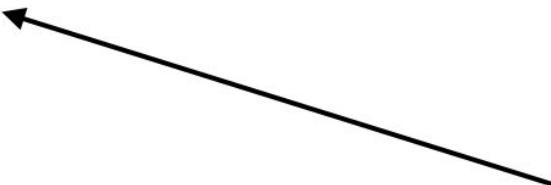
- INNER JOIN
- LEFT JOIN/RIGHT JOIN
- FULL JOIN

Przykład:

Dla kolejnych przykładów zastosujemy następujące tabele wraz z danymi:

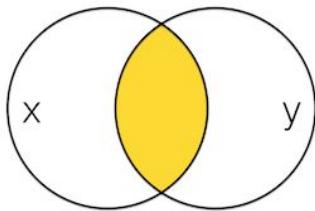
ProducentId	Nazwa	Adres
1	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell	Berkshire, RG12 1LF, UK
4	Microsoft	1045 La Avenida St, Mountain View, CA 94043, United States

Id	Nazwa	ProducentId
1	Macbook Pro 16	1
2	Iphone 11 Pro	1
3	Dell XPS 15	3
4	Lenovo ThinkPad 13	

inner_join(x, y)

INNER JOIN

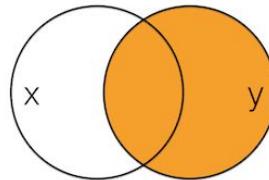
Złączenie tego typu umożliwia połączenie danych tabel na wzór zwykłego polecenia SELECT z uwzględnieniem tabel (klauzula ON definiuje warunek złączenia).

`SELECT kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN
FROM tabela1
[INNER] JOIN tabela2 [ON warunek];`

Dla prezentowanego przykładu polecenie będzie przyjmować poniższą formę:

`SELECT ProduktId, Produkt.Nazwa, Proukt.ProductentId,
Producent.ProducentId, Producetn.Nazwa, Producent.Adres
FROM Produkt
INNER JOIN Producent ON Produkt.ProducentId=Producent.Producent.Id;`

Id	Nazwa	ProducentId	Nazwa	Adres
1	Macbook Pro 16	1	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
2	Iphone 11 Pro	1	Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell XPS 15	3	Dell	Berkshire, RG12 1LF, UK

right_join(x, y)

LEFT JOIN/RIGHT JOIN

Złączenie tego typu pozwala uwzględniać wynikowe dane, które nie są powiązane relacją ze złączoną tabelą. W skrócie, jeśli w tabela1 znajdują się rekordy, które nie są skorelowane z rekordami tabela2 to i tak zostaną uwzględnione w złączeniu, a brakujące wartości zostaną uzupełnione wartościami NULL.

```
SELECT kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN  
FROM tabela1  
[LEFT] JOIN tabela2 [ON warunek];
```

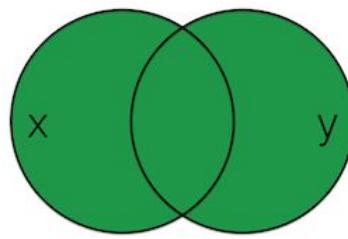
Dla prezentowanego przykładu polecenie będzie przyjmować poniższą formę:

```
SELECT ProduktId, Produkt.Nazwa, Proukt.ProductentId,  
Producent.ProducentId, Producetn.Nazwa, Producent.Adres  
FROM Produkt  
LEFT JOIN Producent ON  
Produkt.ProducentId=Producent.Producent.Id;
```

Id	Nazwa	ProducentId	Nazwa	Adres
1	Macbook Pro 16		1 Apple	Cupertino, CA 95014, United States
2	Iphone 11 Pro		1 Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell XPS 15		3 Dell	Berkshire, RG12 1LF, UK
4	Lenovo ThinkPad 13	NULL	NULL	NULL

full_join(x, y)

FULL JOIN

Złączenie to umożliwia pobranie wszystkich rekordów z dwóch tabel. Biorąc pod uwagę zarówno rekordy z tabelą1, które nie mają swoich odpowiedników w tabelą2, jak i odwrotną sytuację.

`SELECT kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN FROM tabela1 [FULL OUTER] JOIN tabela2 [ON warunek];`

Dla prezentowanego przykładu polecenie będzie przyjmować poniższą formę:

```
SELECT ProduktId, Produkt.Nazwa, Proukt.ProductentId,  
Producent.ProducentId, Producetn.Nazwa, Producent.Adres FROM  
Produkt FULL OUTER JOIN Producent ON  
Produkt.ProducentId=Producent.Producent.Id;
```

Id	Nazwa	ProducentId	Nazwa	Adres
1	Macbook Pro 16		1 Apple	Cupertino, CA 95014, United States
2	Iphone 11 Pro		1 Apple	Cupertino, CA 95014, United States
3	Dell XPS 15		3 Dell	Berkshire, RG12 1LF, UK
NULL	NULL		4 Microsoft	1045 La Avenida St, Mountain View, CA 94043, United States
4	Lenovo ThinkPad 13	NULL	NULL	NULL

Zadanie 11

1. Wypisz imiona wszystkich klientów oraz poniesione przez nich koszty rezerwacji, które są większe niż 1000.
2. Wypisz miasto zamieszkania wszystkich klientów, którzy wypożyczyli samochód w okresie 12-20.07.2020, a moc silnika wypożyczonego samochodu jest nie większa niż 120, sortując po największych kosztach wynajmu.
3. *Wypisz liczbę wypożyczonych samochodów, dla których dzienny koszt wypożyczenia jest większy lub równy 300, grupując samochody po mocy silnika, sortując od najmniejszej.
4. *Wypisz sumę kosztów wszystkich rezerwacji, które zostały zrealizowane w okresie 14-18.07.2020.
5. *Wypisz:
 - a. średnią liczbę pieniędzy wydanych przez każdego klienta - nazewnictwo kolumny: *Srednia_wartosc_rezerwacji*
 - b. liczbę wypożyczonych samochodów dla każdego klienta, uwzględniając tylko tych klientów, którzy wypożyczyli co najmniej dwa samochody - nazewnictwo kolumny: *Liczba_wypożyczonych_samochodow*
 - c. imię i nazwisko klienta - nazewnictwo kolumn: *Imie, Nazwisko*
 - d. sortując po największej liczbie wypożyczonych samochodów. Wszystko jednym zapytaniem.

Odpowiedź

1)

```
SELECT c.name, b.total_amount
FROM bookings b
JOIN clients c ON c.client_id = b.client_id
WHERE b.total_amount > 1000;
```

2)

```
SELECT c.city, b.total_amount
FROM clients c
JOIN bookings b ON c.client_id = b.client_id
JOIN cars r ON b.car_id = r.car_id
WHERE b.start_date >= '2020-07-12'
AND b.end_date <= '2020-07-20'
AND r.horse_power <= 120
ORDER BY b.total_amount DESC;
```

3)

```
SELECT COUNT(b.car_id)
FROM bookings b
JOIN cars r ON b.car_id = r.car_id
WHERE r.price_per_day >= 300
GROUP BY r.horse_power
ORDER BY r.horse_power;
```

4)

```
SELECT SUM(total_amount)
FROM bookings
WHERE start_date >= '2020-07-14'
AND end_date <= '2020-07-18';
```

5)

```
SELECT AVG(b.total_amount) AS
Srednia_wartosc_rezerwacji,
COUNT(b.car_id) AS
Liczba_wypożyczonych_samochodów,
c.name AS Imię, c.surname AS Nazwisko
FROM bookings b
JOIN clients c ON c.client_id = b.client_id
GROUP BY b.client_id
HAVING Liczba_wypożyczonych_samochodów >= 2
ORDER BY Liczba_wypożyczonych_samochodów DESC;
```

Grupowanie danych

FUNKCJE STATYSTYCZNE I AGREGUJĄCE

Język SQL udostępnia zestaw wielu funkcji statystycznych i agregujących, m. in:

Funkcja	Opis
AVG	Obliczanie wartości średniej z wartości zwróconych w zapytaniu
COUNT	Obliczanie liczby wartości zwróconych w zapytaniu
MIN	Zwracanie wartości minimalnej z zwróconego zapytania
MAX	Zwracanie wartości maksymalnej z zwróconego zapytania
SUM	Obliczanie sumy wartości zwróconych w ramach zapytania

COUNT

Funkcja ta umożliwia zwrócenie liczby wszystkich uzyskanych z zapytania rekordów. Operator * jest aliasem dla wszystkich wierszy. Wynikiem zapytania będzie tabela z kolumną o nazwie COUNT(*) i jednym rekordem określającym liczbę wszystkich rekordów tabeli macierzystej.

W celu zmiany nazwy kolumny wynikowej można skorzystać z aliasu:

W ramach zapytania można określić też warunek, który docelowo powinien zmniejszyć liczbę przeszukiwanych rekordów:

```
SELECT COUNT(*)  
FROM Produkt;
```

```
SELECT COUNT(*) AS 'Liczba produktów'  
FROM Produkt;
```

```
SELECT COUNT(*) AS 'Liczba produktów'  
FROM Produkt  
WHERE Nazwa='Macbook';
```

OBLICZANIE ŚREDNIEJ

Funkcja ta umożliwia obliczanie średniej z wartości zwrocionej w zapytaniu:

```
SELECT AVG(Cena) AS 'Średnia wartość komputera'  
FROM Produkt
```

Dodatkowo, standardowo jak dla każdego zapytania SELECT możemy wprowadzić klauzulę WHERE, co spowoduje zwrócenie rezultatu na podstawie rekordów spełniających podany w zapytaniu warunek:

```
SELECT AVG(Cena) AS 'Średnia wartość produktu'  
FROM Produkt  
WHERE Cena > 10;
```

MIN I MAX

Funkcje te umożliwiają wyszukiwanie wartości minimalnej i maksymalnej z danych zwróconych w zapytaniu:

```
SELECT MIN(Cena) AS 'Najtańszy komputer'  
FROM Komputer  
WHERE ProducentId=10;
```

```
SELECT MAX(Cena) AS 'Najdroższy komputer'  
FROM Komputer  
WHERE ProducentId=4;
```

SUM

Funkcja ta umożliwia zwrócenie sumy konkretnych wartości na podstawie uzyskanych rezultatów:

```
SELECT SUM(Cena) AS `Łączna wartość komputerów  
APPLE` FROM Komputer  
WHERE ProducentId=4;
```

GRUPOWANIE WYNIKÓW ZAPYTAŃ

Klauzula GROUP BY umożliwia nam grupowanie wyników zapytań w ramach wybranej kolumny, bądź też wielu kolumn:

Dzięki tej klauzuli istnieje możliwość zwracenia, np. liczby produktów dla każdego z producentów w bazie danych. Wynikiem zapytania będzie nowa tabela zawierająca liczbę rekordów pokrywającą się z liczbą producentów, mającą skorelowane produkty w bazie.

Kolejny reprezentuje wykorzystanie klauzuli GROUP BY z dodatkowym warunkiem:

```
SELECT kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN  
FROM tabela1, tabela2, ..., tabelaN  
WHERE warunki  
GROUP BY kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN;
```

```
SELECT COUNT(*)  
FROM Produkt  
GROUP BY ProducentId;
```

```
SELECT MIN(Cena), MAX(Cena)  
FROM Komputer  
WHERE Procesor='Intel I9'  
GROUP BY ProducentId;
```

WARUNKI GRUPOWANIA

Klauzula HAVING umożliwia ograniczanie wyników zapytań grupujących:

```
SELECT kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN  
FROM tabela1, tabela2, ..., tabelaN  
WHERE warunki_where  
GROUP BY kolumna1, kolumna2, ..., kolumnaN  
HAVING warunki_having;
```

```
SELECT SUM(Cena)  
FROM Komputer  
WHERE Procesor='Intel I9'  
GROUP BY ProducentId  
HAVING COUNT(*) > 40;
```

SQLAlchemy

SQLAlchemy

Otwarto-źródłowa biblioteka programistyczna napisana w języku programowania Python i służąca do pracy z bazami danych.

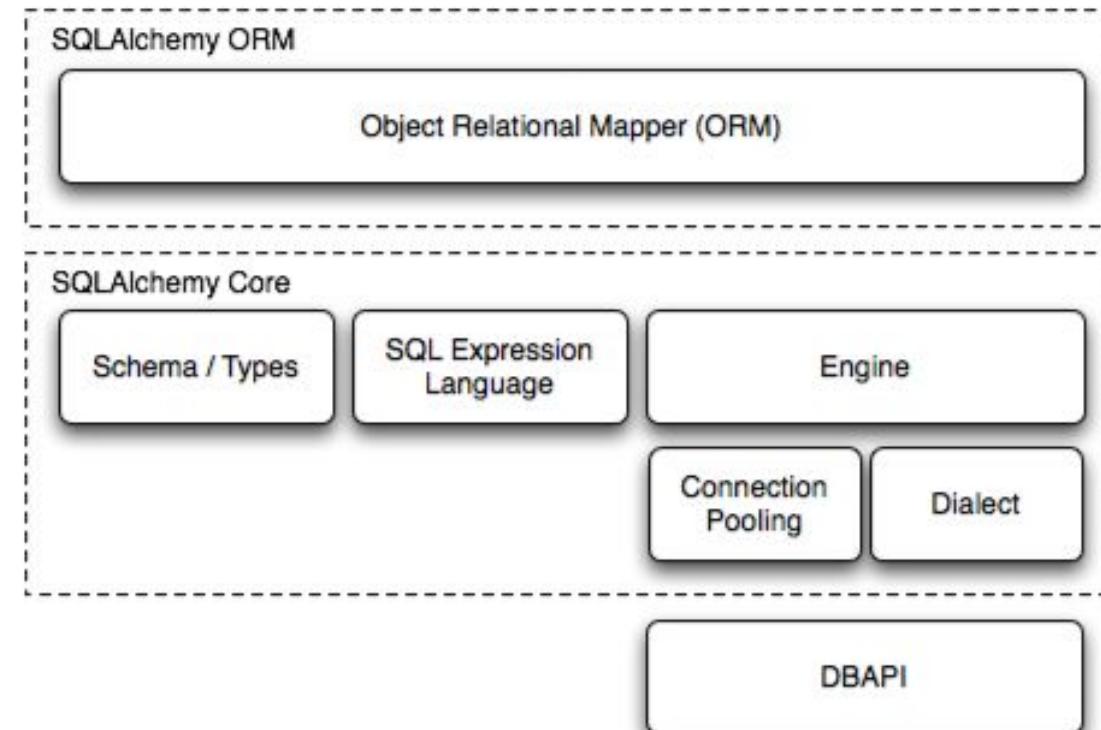
SQLAlchemy

SQLAlchemy

Składa się z dwóch części:

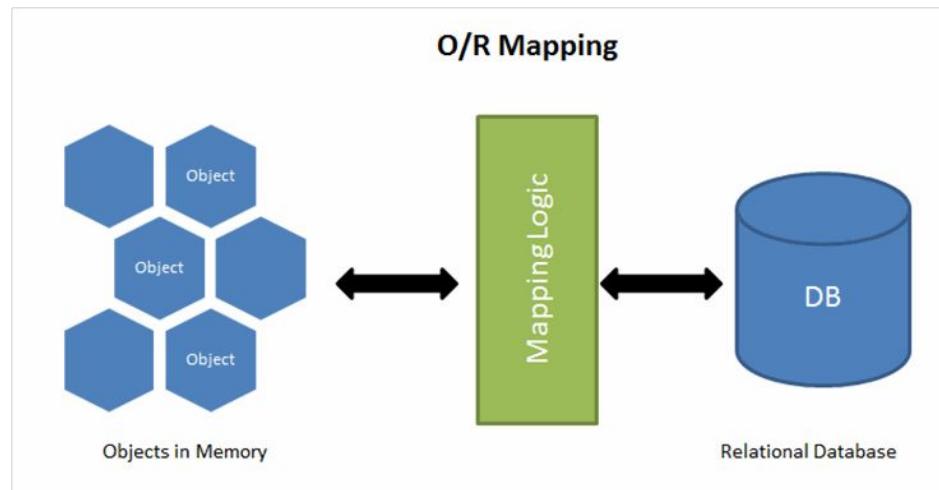
- Core
 - Daje ujednolicone Pythonowe API dostępowe do różnych typów baz danych.
 - Pozwala także na wygodne stosowanie Pythonowych wyrażeń w zapytaniach SQL.
- ORM (Object-Relational Mapping)
 - Opcjonalny komponent pozwalający opisać za pomocą klas tabele w bazie danych.
 - Pozwala także na manipulowanie danymi poprzez operacje na obiektach (bez pisania zapytań SQL przez samego programistę).

Na chwilę obecną wspierane są bazy takie jak: SQLite, Postgresql, MySQL, Oracle, MS-SQL, Firebird czy Sybase.

ORM

ORM to skrótowe oznaczenie dla "mapowanie obiektowo-relacyjne" (od angielskiego Object-Relational Mapping). Chodzi więc o zamianę danych w postaci tabelarycznej (relacji w bazie danych) na obiekty, albo w drugą stronę. Jest nowoczesnym podejściem do zagadnienia współpracy z bazą danych, wykorzystującym filozofię programowania obiektowego.

Zapytania SQL, czy ORM?

ORM

- Idealne do prostszych zapytań i pracy z wieloma dialektaymi jednocześnie
- Dostęp do wielu open-sourcowych bibliotek umożliwiających np. serializowanie danych

Zapytania SQL

- Idealne do bardziej złożonych operacji na bazach danych
- Wykorzystuje pełen potencjał silnika bazodanowego

Połączenie z bazą danych

By połączyć się z wybraną bazą danych musimy użyć funkcji **create_engine**:

Funkcja ta tworzy obiekt klasy 'Engine' bazujący na podanym URLu.

Funkcja ta tworzy obiekt klasy 'Engine' bazujący na podanym URLu:

```
create_engine('dialect+driver://username:password@host:port/database')
```

Przykład:

```
create_engine('postgresql+pg8000://user:password@localhost:3306/car_re  
ntal', echo = True)
```

Flaga echo włącza wyświetlanie/logowanie czynności, zapytań jakie SQLAlchemy będzie wykonywać na danej bazie danych.

- dialect - rodzaj sqlowego dialekту (qlite, mysql, postgresql, oracle, or mssql)
- driver - nazwa DBAPI (Python Database API) używanego w celu połączenia z bazą danych. Jeżeli nie zostanie podana to interpreter wykorzysta domyślną dla danego dialectu

Bazy plikowe SQLite wymagają podania ścieżki, można także tworzyć ulotne bazy w pamięci RAM (znikają po zakończeniu działania skryptu).

Dla baz takich jak MySQL czy Postgresql podajemy host i nazwę bazy danych oraz opcjonalnie inne parametry.

Standardowe kwerendy

Aby wykonać dowolną kwerendę wystarczy użyć metody `execute`:

```
mysql_db = create_engine('mysql://login:hasło@localhost/nazwa_bazy', echo=True)
s = mysql_db.execute("SHOW TABLES;")
print list(s)
```

Podstawy ORMa

W przypadku użytkowania ORMa każdą tabelę, z którą chcemy pracować musimy opisać klasą. Oto przykład:

Na początku podajemy nazwę tabeli w bazie danych za pomocą `__tablename__`.

Następnie listujemy kolumny tabeli po ich nazwach. Klasa `Column` przyjmuje wiele argumentów, w tym typy pól, np. tekstowe to `String`, a liczbowe to `Integer`. Dla np. MySQL przełoży się to na pola `VARCHAR` i `INTEGER`.

Opcjonalnie możemy definiować metody takie jak np. `__init__` czy `__repr__`.

```
from sqlalchemy.ext.declarative import declarative_base
from sqlalchemy import Column, Integer, String

# baza dla klas tabel
Base = declarative_base()

# przykładowa klasa mapująca tabelę z bazy danych
class User(Base):
    __tablename__ = 'users'

    # pola i ich typy
    id = Column(Integer, primary_key=True)
    name = Column(String)
    fullname = Column(String)
    password = Column(String)

    def __init__(self, name, fullname, password):
        self.name = name
        self.fullname = fullname
        self.password = password

    def __repr__(self):
        return "<User('%s', '%s', '%s')>" % (self.name,
self.fullname, self.password)
```

Tworzenie tabel

Mamy klasę, która nie jest jeszcze połączona z żadną realną tabelą w istniejącej bazie danych. Nasza klasa "User" to metadane tabeli (metadata) w terminologii SQLAlchemy. Na tych metadanych możemy operować przez Base.metadata. Np. jeżeli tabele nie istnieją to trzeba je stworzyć:

```
engine = create_engine('sqlite:///memory:', echo=True)  
Base.metadata.create_all(engine)
```

Inicjalizacja środowiska Google Colab

```
!apt-get install mysql-server > /dev/null
!service mysql start
!mysql -e "ALTER USER 'root'@'localhost' IDENTIFIED WITH mysql_native_password BY 'root'"
!pip -q install PyMySQL

from sqlalchemy import create_engine

engine = create_engine("mysql+pymysql://root:root@/")
engine.execute("CREATE DATABASE car_rental") #create db
engine.execute("USE car_rental") # select new db
```

Zadanie 12

1. Stwórz tabele cars, clients, bookings według wytycznych (bez relacji):
 - a. cars: car_id(int, pk), producer(str), model(str), year(int), horse_power(int), price_per_day(int)
 - b. clients: client_id(int, pk), name(str), surname(str), address(str), city(str)
 - c. bookings: booking_id(int, pk), client_id(int), car_id(int), start_date(date), end_date(date), total_amount(int)
2. * Dokonaj tego samego za pomocą zapytania SQLowego.

Odpowiedź

```
from sqlalchemy import create_engine
from sqlalchemy.ext.declarative import declarative_base
from sqlalchemy import Column, String, Integer, Date

engine = create_engine("mysql+pymysql://root:root@/", echo = True)

engine.execute("CREATE DATABASE car_rental") #create db
engine.execute("USE car_rental") # select new db

eng = create_engine("mysql+pymysql://root:root@/car_rental")
base = declarative_base()

class Cars(base):
    __tablename__ = 'cars'

    car_id = Column(Integer, primary_key=True,
autoincrement=True)
    producer = Column(String(30), nullable=False)
    model = Column(String(30), nullable=False)
    year = Column(Integer, nullable=False)
    horse_power = Column(Integer, nullable=False)
    price_per_day = Column(Integer, nullable=False)
```

```
class Clients(base):
    __tablename__ = 'clients'

    client_id = Column(Integer, primary_key=True,
autoincrement=True)
    name = Column(String(30), nullable=False)
    surname = Column(String(30), nullable=False)
    address = Column(String(30), nullable=False)
    city = Column(String(30), nullable=False)

class Bookings(base):
    __tablename__ = 'bookings'

    booking_id = Column(Integer, primary_key=True,
autoincrement=True)
    client_id = Column(Integer, nullable=False)
    car_id = Column(Integer, nullable=False)
    start_date = Column(Date, nullable=False)
    end_date = Column(Date, nullable=False)
    total_amount = Column(Integer, nullable=False)

base.metadata.create_all(eng)
```

Dodawanie rekordów

By zapisać rekord potrzebujemy obsługi sesji i przekazanie w jej ramach obiektu.

```
from sqlalchemy.orm import sessionmaker

engine = create_engine('sqlite:///memory:', echo=True)
Base.metadata.create_all(engine)

# tworzenie sesji dla danej bazy:
Session = sessionmaker(bind=engine)
session = Session()

ed_user = User('James', 'James Hajto', 'pas(s)y')
session.add(ed_user)
# wykonywanie operacji
session.commit()
print(ed_user.id)
```

Zadanie 13

1. Uzupełnij następującymi danymi tabele clients oraz cars:
 - a. clients: 'Andrzej', 'Nowak', 'ul. Saska 43', 'Wroclaw'
 - b. cars: 'Seat', 'Leon', 2016, 80, 200
2. * Dodaj swoje dane.
3. * Dodaj za pomocą zapytania SQL:
 - a. 'Andrzej', 'Poziomka', 'ul. Saska 43', 'Kraków'
 - b. 'Opel', 'Vectra', 2010, 240, 70000000

Odpowiedź

```
from sqlalchemy.orm import sessionmaker

Session = sessionmaker(bind=eng)
session = Session()
client_1 = Clients(name='Jan', surname='Kowalski',
address='ul. Florianska 12', city='Krakow')
car_1 = Cars(producer='Seat', model='Leon', year=2016,
horse_power=80, price_per_day=200)

session.add(client_1)
session.add(car_1)
session.commit()
```

Zapytania

Zapytania wykonujemy na instancji sesji, np:

Lub

Za pomocą instrukcji select

```
for instance in session.query(User).order_by(User.id):  
    print (instance)
```

```
s = select([users]).order_by(users)  
for row in eng.execute(s):  
    print(row)
```

Zadanie 14

1. Sprawdź, czy dane dodane w poprzednim zadaniu zostały zapisane w bazie – dopisz kawałek kodu, który wypisze wszystkie dane z tabel cars oraz clients.
2. *Sprawdź to samo za pomocą zapytania SQL.
3. * Zaktualizuj klasy Cars, Clients, Bookings tak, aby wyświetlanie danych funkcją print() było bardziej przejrzyste na przykład tak, jak poniżej(nie mamy jeszcze dodanej rezerwacji):

```
<Client: id=1, name=Jan, surname=Kowalski, address=ul. Florianska 12, city=Krakow>
<Car: id=1, producer=Seat, model=Leon, year=2016, horse_power=80,
price_per_day=200>
```

Odpowiedź

```
...  
from sqlalchemy.orm import sessionmaker  
  
Session = sessionmaker(bind=eng)  
session = Session()  
  
for client in session.query(Clients).all():  
    print(client)  
  
for car in session.query(Cars).all():  
    print(car)
```

```
3) (Example)  
class Cars(base):  
    __tablename__ = 'cars'  
  
    car_id = Column(Integer, primary_key=True, autoincrement=True)  
    producer = Column(String(30), nullable=False)  
    model = Column(String(30), nullable=False)  
    year = Column(Integer, nullable=False)  
    horse_power = Column(Integer, nullable=False)  
    price_per_day = Column(Integer, nullable=False)  
  
    def __repr__(self):  
        return f'<Car: id={self.car_id}, producer={self.producer},  
model={self.model}, year={self.year}, '\br/>              f'horse_power={self.horse_power},  
price_per_day={self.price_per_day}>'
```

Zadanie 15

1. Potrzebujemy danych, aby móc przeprowadzić serię zapytań. Napisz funkcję `insert_data`, która będzie przyjmować argumenty:
 - a. `base` - klasę bazową modelu, którego instancję chcemy stworzyć
 - b. `params` - słownik z konkretnymi parametrami tworzonego obiektu
2. Przetestuj funkcję na podanych danych:

```
clients = [
    {'name': 'Jan', 'surname': 'Kowalski', 'address': 'ul. Florianska 12', 'city': 'Krakow'},
    {'name': 'Andrzej', 'surname': 'Nowak', 'address': 'ul. Saska 43', 'city': 'Wroclaw'},
    {'name': 'Michał', 'surname': 'Taki', 'address': 'os. Środowe 12', 'city': 'Poznań'},
    {'name': 'Paweł', 'surname': 'Ktory', 'address': 'ul. Stara 11', 'city': 'Gdynia'},
    {'name': 'Anna', 'surname': 'Inna', 'address': 'os. Średnie 1', 'city': 'Gniezno'},
    {'name': 'Alicja', 'surname': 'Panna', 'address': 'os. Duże 33', 'city': 'Toruń'},
    {'name': 'Damian', 'surname': 'Papa', 'address': 'ul. Skosna 66', 'city': 'Warszawa'},
    {'name': 'Marek', 'surname': 'Troska', 'address': 'os. Małe 90', 'city': 'Radom'},
    {'name': 'Jakub', 'surname': 'Klos', 'address': 'os. Polskie 19', 'city': 'Wadowice'},
    {'name': 'Łukasz', 'surname': 'Lis', 'address': 'os. Podlaskie 90', 'city': 'Białystok'}]

cars = [
    {'producer': 'Seat', 'model': 'Leon', 'year': 2016, 'horse_power': 80, 'price_per_day': 200},
    {'producer': 'Toyota', 'model': 'Avensis', 'year': 2014, 'horse_power': 72, 'price_per_day': 100},
    {'producer': 'Mercedes', 'model': 'CLK', 'year': 2018, 'horse_power': 190, 'price_per_day': 400},
    {'producer': 'Hyundai', 'model': 'Coupe', 'year': 2014, 'horse_power': 165, 'price_per_day': 300},
    {'producer': 'Dacia', 'model': 'Logan', 'year': 2015, 'horse_power': 103, 'price_per_day': 150},
    {'producer': 'Saab', 'model': '95', 'year': 2012, 'horse_power': 140, 'price_per_day': 140},
    {'producer': 'BMW', 'model': 'E36', 'year': 2007, 'horse_power': 110, 'price_per_day': 80},
    {'producer': 'Fiat', 'model': 'Panda', 'year': 2016, 'horse_power': 77, 'price_per_day': 190},
    {'producer': 'Honda', 'model': 'Civic', 'year': 2019, 'horse_power': 130, 'price_per_day': 360},
    {'producer': 'Volvo', 'model': 'XC70', 'year': 2013, 'horse_power': 180, 'price_per_day': 280}]

bookings = [
    {'client_id': 3, 'car_id': 3, 'start_date': '2020-07-06', 'end_date': '2020-07-08', 'total_amount': 400},
    {'client_id': 6, 'car_id': 10, 'start_date': '2020-07-10', 'end_date': '2020-07-16', 'total_amount': 1680},
    {'client_id': 4, 'car_id': 5, 'start_date': '2020-07-11', 'end_date': '2020-07-14', 'total_amount': 450},
    {'client_id': 5, 'car_id': 4, 'start_date': '2020-07-11', 'end_date': '2020-07-13', 'total_amount': 600},
    {'client_id': 7, 'car_id': 3, 'start_date': '2020-07-12', 'end_date': '2020-07-14', 'total_amount': 800},
    {'client_id': 5, 'car_id': 7, 'start_date': '2020-07-14', 'end_date': '2020-07-17', 'total_amount': 240},
    {'client_id': 3, 'car_id': 8, 'start_date': '2020-07-14', 'end_date': '2020-07-16', 'total_amount': 380},
    {'client_id': 5, 'car_id': 9, 'start_date': '2020-07-15', 'end_date': '2020-07-18', 'total_amount': 1080},
    {'client_id': 6, 'car_id': 10, 'start_date': '2020-07-16', 'end_date': '2020-07-20', 'total_amount': 1120},
    {'client_id': 8, 'car_id': 1, 'start_date': '2020-07-16', 'end_date': '2020-07-19', 'total_amount': 600},
    {'client_id': 9, 'car_id': 2, 'start_date': '2020-07-16', 'end_date': '2020-07-21', 'total_amount': 500},
    {'client_id': 10, 'car_id': 6, 'start_date': '2020-07-17', 'end_date': '2020-07-19', 'total_amount': 280},
    {'client_id': 1, 'car_id': 9, 'start_date': '2020-07-17', 'end_date': '2020-07-19', 'total_amount': 720},
    {'client_id': 3, 'car_id': 7, 'start_date': '2020-07-18', 'end_date': '2020-07-21', 'total_amount': 240},
    {'client_id': 5, 'car_id': 4, 'start_date': '2020-07-18', 'end_date': '2020-07-22', 'total_amount': 1200}]
```

Odpowiedź

```
...  
def insert_data(session, base, params):  
    session.add(base(**params))  
    session.commit()  
  
for client in clients:  
    insert_data(session, Clients, client)  
for car in cars:  
    insert_data(session, Cars, car)  
for booking in bookings:  
    insert_data(session, Bookings, booking)
```

Zadanie 16

1. Wypisz wszystkie rezerwacje dla klienta o id = 3. Spróbuj zarówno za pomocą query() jak i funkcji select().
2. *Wypisz wszystkie wypożyczone samochody przez klienta o id = 5. Samochody mogą się powtarzać, chodzi nam o historię wypożyczeń. Spróbuj zarówno za pomocą funkcji select().

Odpowiedź

1)

```
...
#1
result = session.query(Bookings).filter(Bookings.client_id == 3)
for booking in result:
    print(booking)
#2
from sqlalchemy.sql import select

conn = eng.connect()
s = select([Bookings]).where(Bookings.client_id == 3)
result = conn.execute(s).fetchall()
print(result)
```

2)

```
from sqlalchemy.sql import select
from sqlalchemy import join

j = join(Bookings, Cars, Bookings.car_id == Cars.car_id)
s = select([Cars]).select_from(j).where(Bookings.client_id == 5)
result = conn.execute(s)
for car in result:
    print(car)
```

HI, THIS IS
YOUR SON'S SCHOOL.
WE'RE HAVING SOME
COMPUTER TROUBLE.

OH, DEAR - DID HE
BREAK SOMETHING?
IN A WAY -)

DID YOU REALLY
NAME YOUR SON
Robert'); DROP
TABLE Students;-- ?

OH, YES. LITTLE
BOBBY TABLES,
WE CALL HIM.

WELL, WE'VE LOST THIS
YEAR'S STUDENT RECORDS.
I HOPE YOU'RE HAPPY.

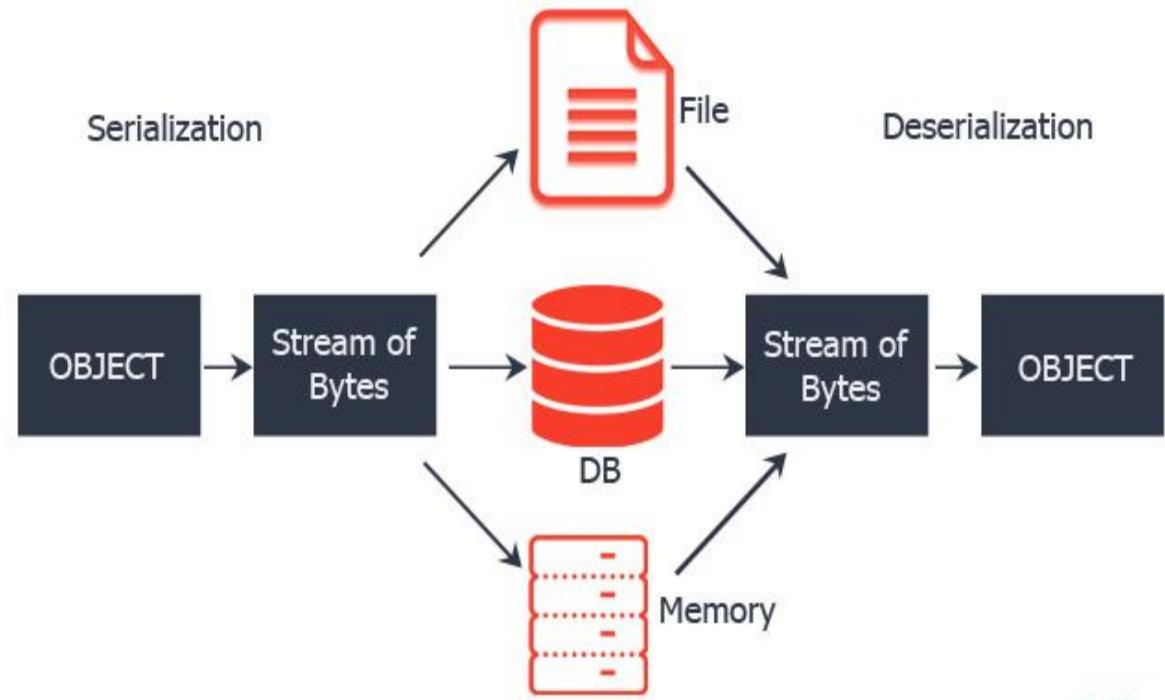
AND I HOPE
YOU'VE LEARNED
TO SANITIZE YOUR
DATABASE INPUTS.

Serializacja plików

Serializacja

Proces przekształcania obiektów, tj. instancji określonych klas, do postaci szeregowej, czyli w strumień bajtów, z zachowaniem aktualnego stanu obiektu.

Serializowany obiekt może zostać utrwalony w pliku dyskowym, przesłany do innego procesu lub innego komputera poprzez sieć. Procesem odwrotnym do serializacji jest deserializacja.

Dane

Flat

```
{  
  "Type" : "A",  
  "field1": "value1",  
  "field2": "value2",  
  "field3": "value3"  
}
```

Nested

```
{  
  "A"  
  {  
    "field1": "value1",  
    "field2": "value2",  
    "field3": "value3"  
  }  
}
```

Pickle(nested data)

Pickle umożliwia serializację i deserializację struktury i właściwości obiektów.

- “Pickling” – Jest to proces w których Pythonowy obiekt konwertowany jest na ciąg bajtów
- “Unpickling” – Jest to odwrotna operacja

Przykład:

```
>>> grades = { 'Alice': 89, 'Bob': 72, 'Charles': 87 }

#Use dumps to convert the object to a serialized string
>>> serial_grades = pickle.dumps(grades)
b'\x80\x03}q\x00(\x05\x00\x00\x00Aliceq\x01KYX\x03\x00\x00\x00Bobq\x02KHX\x07\x00\x00\x00Charlesq\x03KwU.'

#Use loads to de-serialize an object
>>> received_grades = pickle.loads(serial_grades)
{'Alice': 89, 'Bob': 72, 'Charles': 87}
```

Pandas Profiling

Generuje automatyczny raport na podstawie dostarczonej ramki danych umożliwiający przeprowadzenie EDA (Exploratory Data Analysis)

Dla każdej kolumny obliczane są podstawowe statystyki, a wszystko przedstawione jest w formie interaktywnego HTMLowego raportu:

- typ kolumny
- unikalne i brakujące wartości
- kwantyle, minima, maksima, zakres
- średnia, odchylenie standardowe
- najczęściej występujące wartości
- histogram

i wiele wiele innych!

Pandas Profiling

Tworzenie raportu

Tworzenie raportu jest banalnie proste, co widać z prawej strony.

W przypadku dużych zbiorów danych zaleca się wyłączenie opcji tworzenia wykresów interakcji. W tym celu należy ustawić odpowiednią flagę.

Produkt ciągle się rozwija, co można śledzić pod poniższym linkiem:

<https://github.com/pandas-profiling/pandas-profiling>

```
from pandas_profiling import ProfileReport

# Generate the Profiling Report
profile = ProfileReport(df,
                        title="Titanic Dataset",
                        html={'style': {'full_width': True}},
                        sort="None")

# Save to file
profile.to_file('report.html')
```

Widok

W pierwszym podstawowym widoku mamy możliwość zapoznać się z ogólnymi statystykami oraz określeniem ilość poszczególnych typów w ramce danych

Overview	Warnings 11	Reproduction
Dataset statistics		Variable types
Number of variables		CAT 6
Number of observations		NUM 5
Missing cells		BOOL 1
Missing cells (%)		
Duplicate rows		
Duplicate rows (%)		
Total size in memory		
Average record size in memory		

Warunki

Pandas profiling oferuje również wyświetlanie informacji o potencjalnych problemach ze zbiorem danych, takich jak wiele brakujących wartości, wartości jedynie unikalne, czy w większości zerowe.

Warnings

<code>Ticket</code> has a high cardinality: 681 distinct values	High cardinality
<code>Cabin</code> has a high cardinality: 147 distinct values	High cardinality
<code>Age</code> has 177 (19.9%) missing values	Missing
<code>Cabin</code> has 687 (77.1%) missing values	Missing
<code>Ticket</code> is uniformly distributed	Uniform
<code>Cabin</code> is uniformly distributed	Uniform
<code>PassengerId</code> has unique values	Unique
<code>Name</code> has unique values	Unique
<code>SibSp</code> has 608 (68.2%) zeros	Zeros

Kolumny

Każda kolumna analizowana jest tutaj osobno, po prawej wyświetlany jest histogram określający rozkład wartości w danej kolumnie, na środku podstawowe statystyki, a po lewej ewentualne ostrzeżenia. W celu wyświetlenia większej ilości informacji należy kliknąć w 'toggle details'

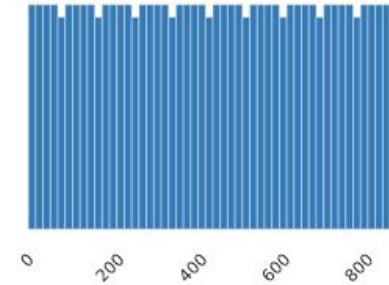
Variables

PassengerId
Real number ($\mathbb{R}_{\geq 0}$)

UNIQUE

Distinct	891
Distinct (%)	100.0%
Missing	0
Missing (%)	0.0%
Infinite	0
Infinite (%)	0.0%

Mean	446
Minimum	1
Maximum	891
Zeros	0
Zeros (%)	0.0%
Memory size	7.0 KiB

Toggle details

Szczegóły

Szczegóły zawierają praktycznie wszystkie interesujące informacje o danych, a oprócz statystyk możliwe jest również podejrzenie najczęściej występujących wartości czy wartości ekstremalnych.

Statistics	Histogram	Common values	Extreme values	
Quantile statistics			Descriptive statistics	
Minimum		1	Standard deviation	257.353842
5-th percentile		45.5	Coefficient of variation (CV)	0.5770265516
Q1		223.5	Kurtosis	-1.2
median		446	Mean	446
Q3		668.5	Median Absolute Deviation (MAD)	223
95-th percentile		846.5	Skewness	0
Maximum		891	Sum	397386
Range		890	Variance	66231
Interquartile range (IQR)		445	Monotocity	Strictly increasing

Wartości kategoryczne

Pandas profiling radzi sobie również z różnymi rodzajami zmiennych, zarówno ze zmiennymi liczbowymi, jak i kategorycznymi co widać poniżej:

Sex
Categorical

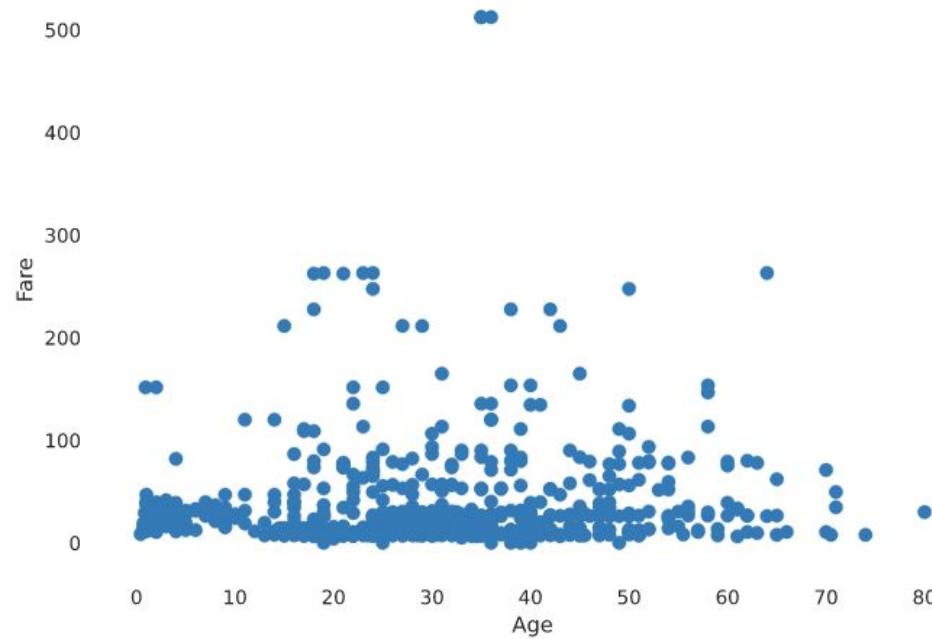
Distinct	2
Distinct (%)	0.2%
Missing	0
Missing (%)	0.0%
Memory size	7.0 KiB

[Toggle details](#)

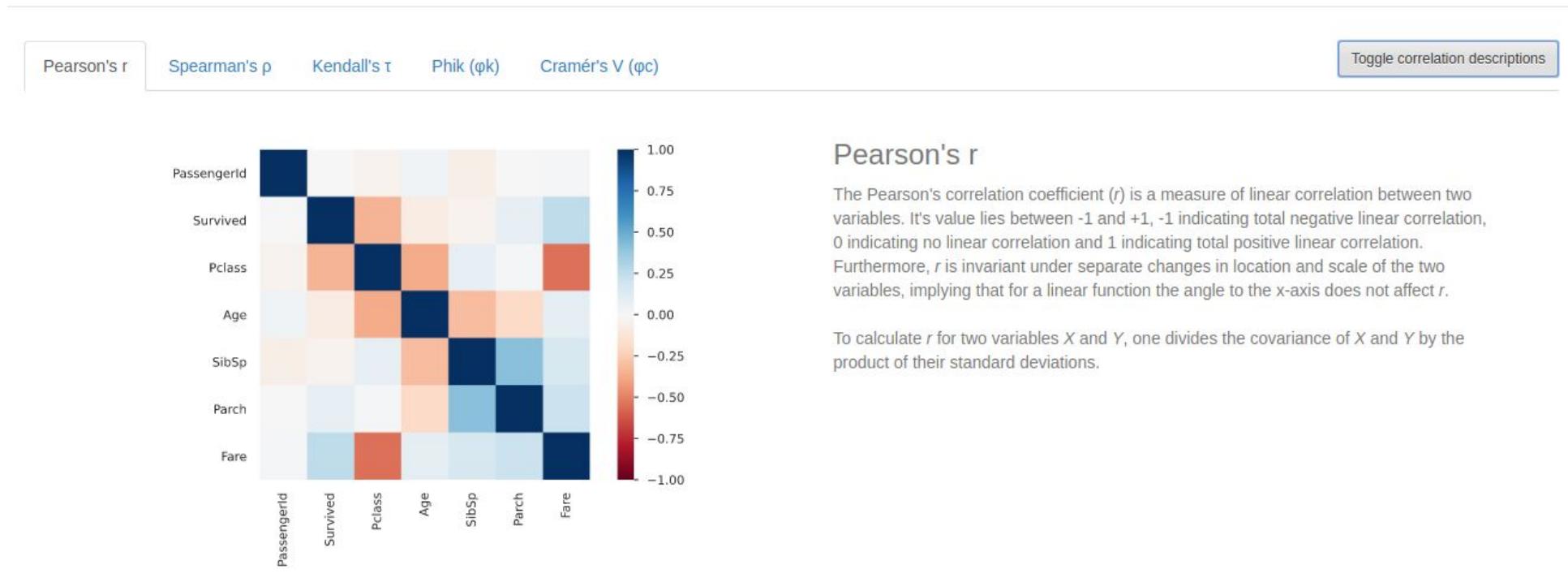
Interakcje

W dalszej części raportu można odnaleźć wykresy określające zależności pomiędzy poszczególnymi wartościami liczbowymi. Dzięki nim można w łatwy sposób zauważać pewne zjawiska. Jak np. na pokładzie znajdowały się dwie osoby, których bilet był prawie dwa razy droższy niż pozostałą części pasażerów

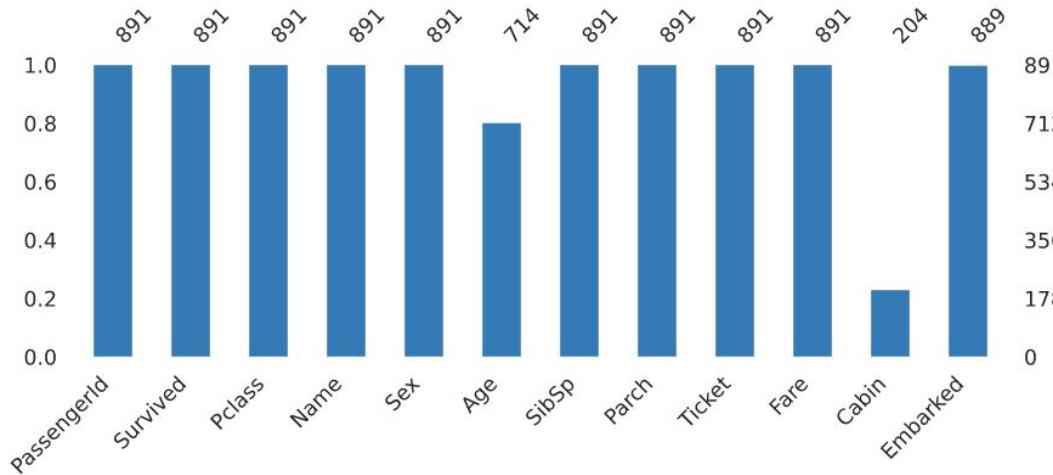
Korelacje

W dalszej części znajdują się wszelkie możliwe korelacje, wraz z dostępnym opisem (po kliknięciu w 'toggle correlation descriptions'). Od razu możemy zauważyc, że opłata za bilet koreluje z informacją o tym, że ktoś przeżył.

Brakujące wartości i “próbka”

Na samym końcu znajdują się informację o brakujących wartościach, oraz poglądowa próbka danych w postaci tabelarycznej.

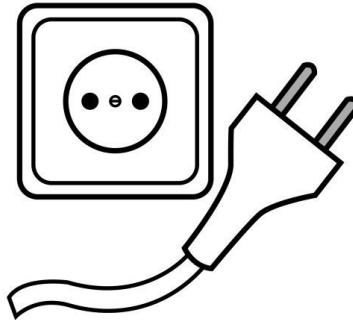
First rows

PassengerId	Survived	Pclass	Name	Sex	Age
0 1	0	3	Braund, Mr. Owen Harris	male	22.0
1 2	1	1	Cumings, Mrs. John Bradley (Florence Briggs Thayer)	female	38.0
2 3	1	3	Heikkinen, Miss. Laina	female	26.0
3 4	1	1	Futrelle, Mrs. Jacques Heath (Lily May Peel)	female	35.0
4 5	0	3	Allen, Mr. William Henry	male	35.0
5 6	0	3	Moran, Mr. James	male	NaN
6 7	0	1	McCarthy, Mr. Timothy J	male	54.0

API - łączność między aplikacjami

Czym jest API?

Skrót **API (Application Programming Interface)** oznacza interfejs przeznaczony dla programistów tworzących aplikacje. Większość dużych firm tworzy takie interfejsy dla swoich klientów, a także do użytku wewnętrznego. Zapewne korzystałaś z API, nawet o tym nie wiedząc, na przykład komentując post na Facebooku na stronie internetowej innej firmy, płacąc za modne różowe buty w ekskluzywnym sklepie internetowym przy użyciu konta PayPal, albo nawet używając wyszukiwarki na stronie sklepu lub korzystając z Google Maps, aby sprawdzić jego lokalizację.

Co można pobierać z API?

API można używać przede wszystkim do pobierania aktualnych i historycznych informacji, na przykład o:

- pogodzie
- natężeniu ruchu
- lotach
- najnowszych wiadomościach
- twittach
- mapach
- filmach
- wiele, wiele innych

Trzeba pamiętać o tym, że większość dobrych API jest płatna, ewentualnie posiadają darmową wersję testową/demo. Zawsze musimy posiadać wygenerowany dla nas klucz API.

Prosty przykład - dane pogodowe

Użyjemy serwisu OpenWeatherAPI: <https://openweathermap.org>

Aby uzyskać klucz trzeba się zarejestrować – klucz powinien przyjść na maila.

W ramach darmowej wersji możemy wykonywać 60 zapytań na minutę, sprawdzać aktualną pogodę oraz jej prognozy do 7 dni dla całego świata.

Dane są zwracane jako JSON lub XML.

Do API jest załączona bardzo dobra dokumentacja:

<https://openweathermap.org/current>

JSON?

JSON (ang. JavaScript Object Notation) to otwarty format zapisu struktur danych. Jego przeznaczeniem jest najczęściej wymiana danych pomiędzy aplikacjami. JSON składa się z par atrybut – wartość oraz typów danych tablicowych. Notacja JSONa jest zbieżna z obiektami w języku JavaScript.

Jego zaletą jest popularność, prostota działania, zwięzłość syntaktyki, a jako że dane są zapisywane do tekstu – po sformatowaniu czytelne dla ludzi. JSON może być alternatywą dla XML lub CSV. Pliki JSON zapisujemy z rozszerzeniem .json.

Logo JSON to torus Mobiusa.

```
{  
  "title" : "This Is What You Came For",  
  "artist" : "Calvin Harris",  
  "length" : "3:41",  
  "released" : "2016.04.29"  
}
```

XML?

XML (ang. Extensible Markup Language, w wolnym tłumaczeniu Rozszerzalny Język Znaczników) – uniwersalny język znaczników przeznaczony do reprezentowania różnych danych w strukturalizowany sposób. Jest niezależny od platformy, co umożliwia łatwą wymianę dokumentów pomiędzy heterogenicznymi systemami i znaczco przyczyniło się do popularności tego języka w dobie Internetu.

```
<?xml version="1.0" encoding="iso-8859-8" standalone="yes" ?>
<CURRENCIES>
    <LAST_UPDATE>2004-07-29</LAST_UPDATE>
    <CURRENCY>
        <NAME>dollar</NAME>
        <UNIT>1</UNIT>
        <CURRENCYCODE>USD</CURRENCYCODE>
        <COUNTRY>USA</COUNTRY>
        <RATE>4.527</RATE>
        <CHANGE>0.044</CHANGE>
    </CURRENCY>
    <CURRENCY>
        <NAME>euro</NAME>
        <UNIT>1</UNIT>
        <CURRENCYCODE>EUR</CURRENCYCODE>
        <COUNTRY>European Monetary Union</COUNTRY>
        <RATE>5.4417</RATE>
        <CHANGE>-0.013</CHANGE>
    </CURRENCY>
</CURRENCIES>
```

Prosty przykład – dane pogodowe

```
print(response) #powoduje wyświetlenie statusu
```

```
# wyświetli status i ewentualnie kod błędu  
print(f"Request returned {response.status_code} : '{response.reason}'")
```

```
# odczytanie danych z odpowiedzi (parsowanie jako json)  
payload = response.json()
```

```
<Response [200]>  
Żądanie zwróciło 200 : 'OK'
```

Prosty przykład - dane pogodowe

```
print(response) #wyświetli status  
  
# wyświetlanie statusu i ewentualnego kodu błędu  
print(f"Request returned {response.status_code} : '{response.reason}'")
```

```
# odczytywanie danych z odpowiedzi (parsowanie jako json)  
payload = response.json()
```

```
<Response [200]>  
Request returned 200 : 'OK'
```

Prosty przykład - dane pogodowe

Wyświetlanie danych

```
print(payload)

{'coord': {'lon': 17.03, 'lat': 51.1}, 'weather': [{id': 803, 'main': 'Clouds', 'description':
```

Ładniejszy format - biblioteka pprint
Wyświetlanie kluczy: payload.keys()

```
#ładniejsze formatowanie
import pprint
pp = pprint.PrettyPrinter(indent=1)
pp.pprint(payload)
```

```
{'base': 'stations',
'clouds': {'all': 75},
'cod': 200,
'coord': {'lat': 51.1, 'lon': 17.03},
'dt': 1602757964,
'id': 3081368,
'main': {'feels_like': 7.48,
```

Prosty przykład - dane pogodowe

Wyświetlanie danych historycznych w ramach darmowego API:
<https://openweathermap.org/api/one-call-api#history>

Prognoza pogody:

<https://openweathermap.org/api/one-call-api>

Prosty przykład - dane pogodowe

Zapisywanie danych z API do dataframe'u:

```
import pandas as pd
df = pd.DataFrame(columns=['datetime', 'temp', 'pressure'])
for i in range(len(payload['hourly'])):
    df.loc[i]=[pd.to_datetime(payload['hourly'][i]['dt'],unit='s'), payload['hourly'][i]['temp'], payload['hourly'][i]['pressure']]
print(df)
```

	datetime	temp	pressure
0	2020-10-15 13:00:00	19.72	1011
1	2020-10-15 14:00:00	19.68	1012
2	2020-10-15 15:00:00	19.85	1013
3	2020-10-15 16:00:00	18.55	1014
4	2020-10-15 17:00:00	16.19	1015
5	2020-10-15 18:00:00	15.86	1015
6	2020-10-15 19:00:00	15.96	1016
7	2020-10-15 20:00:00	15.72	1016

Prosty przykład - dane pogodowe

Zapis do pliku i pobranie z Google Colabatory:

```
from google.colab import files  
  
df.to_csv('pogoda.csv')  
files.download('pogoda.csv')
```

Może ciekawiej - dane giełdowe

Można korzystać z wielu dostępnych API. Ja polecam yahoo-fin:

http://theautomatic.net/yahoo_fin-documentation/

```
!pip install yahoo-fin  
!pip install requests-html
```

```
import yahoo_fin.stock_info as yh
```

Może ciekawiej - dane giełdowe

Największe wzrosty w danym dniu:

```
response = yh.get_day_gainers()
pp.pprint(response)
```

	Symbol	Name	Market Cap	PE Ratio (TTM)
0	CIT	CIT Group Inc.	2.386000e+09	NaN
1	NAV	Navistar International Corporation	4.268000e+09	NaN
2	FLEX	Flex Ltd.	7.220000e+09	80.98
3	RAZFF	Razer Inc.	2.778000e+09	NaN
4	BMI	Badger Meter, Inc.	2.341000e+09	50.89
..
64	CGNX	Cognex Corporation	1.200300e+10	86.71
65	MCRB	Seres Therapeutics, Inc.	3.000000e+09	NaN
66	VLVLY	AB Volvo (publ)	4.190200e+10	13.54
67	ACAD	ACADIA Pharmaceuticals Inc.	6.991000e+09	NaN
68	CHWY	Chewy, Inc.	2.753400e+10	NaN

Może ciekawiej - dane giełdowe

Zadanie: zdobądź za pośrednictwem API dane giełdowe spółki netflix za ostatnie 30 dni. Policz średnią cenę otwarcia, średnią z najwyższych i najniższych cen dnia oraz oblicz procentowy wzrost (lub spadek) akcji spółki w ciągu miesiąca.

Może ciekawiej - dane giełdowe

Odpowiedź:

```
response = yh.get_data('nflx',start_date = '01/09/2020', end_date = '30/09/2020', index_as_date = True, interval = '1d')
print("Średnia wartość otwarcia: ", response.open.mean())
print("Średnia wartość najwyższa dobowa: ", response.high.mean())
print("Średnia wartość najniższa dobowa: ", response.low.mean())
print("Procentowy wzrost akcji spółki: ", (response.open[-1]-response.open[0])/response.open[0] * 100, "%")
```

```
Średnia wartość otwarcia: 427.887157836247
Średnia wartość najwyższa dobowa: 436.24497277098277
Średnia wartość najniższa dobowa: 419.83683168171535
Procentowy wzrost akcji spółki: 43.12865497076023 %
```